

ЛИТОПИС

ЧЕРНОТ

КАЛИНИ

E. КОЗАК.

1 9 3 0

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата . . . . . 13— зол.
 Піврічна » . . . . . 7— »
 Квартальна « . . . . . 3·50 »
 Для членів »Червоної Калини« 3— »
 ціна поодинокого числа . . . 1·20 »
 Для заграниці 2 \$ річно.

За кордоном можна дістати »Літопис Червоної Калини«: В Сполучених Держ. Північної Америки: The Ukrainian Legion, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121 / В Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest, IV. Delea Veche 45.

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ РУСЬКА 18/III.

КУПУЙТЕ ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

	Ціна для нечленів	Ціна для членів
Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій	8 зл.	4 зл.
<i>Федір Дутко</i> : Глум. Оповідання, ст. 52	1·20 «	60 «
<i>Д. Дорошенко</i> : Мої спомини про давнє минуле. Частина I.-IV.	8·40 «	4·20 «
<i>Богдан Лепкий</i> : Слота. Поезії	90 «	45 «
От так собі. Мініятури, стор. 129	1·50 «	75 «
За Золотоверхий Київ. Бої на вулицях Києва. При Центральній Раді Сторін 32	60 «	30 «
<i>Левко Лепкий</i> : Сон Івасика. Сценічна картина на 4 відслони з нотним додатком. Сторін 24	50 «	25 «
Між молотом і ковалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79	1·50 «	75 «
<i>Ст. Левинський</i> : Від Везувія до пісків Сагари. Сторін 84	3·25 «	1·70 «
<i>Халіда Едіб</i> : В огні. Повесть з турецької визвольної війни. Сторін 234	4·50 «	2·25 «
<i>Василь Софронів</i> : Грішник. Нариси. Сторін 104	1·50 «	75 «
<i>Микола Голубець</i> : Львів. Сторін 179	3— «	1·50 «
<i>А. Вільшенко</i> : Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Сторін 267	4·50 «	2·25 «
<i>Роман Купчинський</i> : Заметіль. Трильоґія зі стрілецького життя.		
І. Курилася доріженька Стор. 208	4— «	2— «
II. Перед навалою. Сторін 192	4— «	2— «
<i>Федір Дудко</i> : В Заграві. — Трильоґія з визвольних змагань на Україні		
І. Чорторий. Сторін 192	3·50 «	1·75 «

	Ціна для нечленів	Ціна для членів
II. Квіти і кров. Сторін 192	4— «	2— «
III. На Згарищах	4— «	2— «
<i>Ген. Всеволод Петрів</i> : Спомини з часів укр. революції.		
I. Частина. Сторін 180	3·50 «	1·75 «
II. Частина. Сторін. 180	3·50 «	1·75 «
III. Частина.	3·50 «	1·75 «
<i>Юра Шкрумеляк</i> : Чета крилатих. Сензаційна повість 17 арк. друку	5— «	2·50 «
<i>Др. Степан Шухевич</i> : Спомини. (Причинки до історії УГА. на підставі записок та власних переживань)		
I. Частина	4— «	2— «
II. Частина	4— «	2— «
III. Частина	4— «	2— «
IV. Частина	4— «	2— «
V. Частина	4— «	2— «
<i>Богдан Лепкий</i> : Зірка, пов. з повоєнного життя	3·50 «	1·75 «
<i>Володимир Лопушанський</i> : Перемога — повість з визвольної війни.		
I. Частина	3— «	1·50 «
II. Частина	3— «	1·50 «
<i>Максим Брилинський</i> : Хресний вогонь. Военні нариси	3·50 «	1·75 «
<i>Т. Г. Масарик</i> : Світова революція	13·50 «	6·75 «
<i>Др. Ст. Шухевич</i> : Видиш брате мій (8 місяців серед УСС-ів)	4·50 «	2·25 «
<i>Др. Ганс Кох</i> : Договір з Денкіном	1·80 «	0·90 «
<i>М. Галаган</i> : З моїх Споминів	4— «	2— «
<i>Микола Матій-Мельник</i> : На чорній дорозі (новелі)	3·50 «	1·75 «

АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

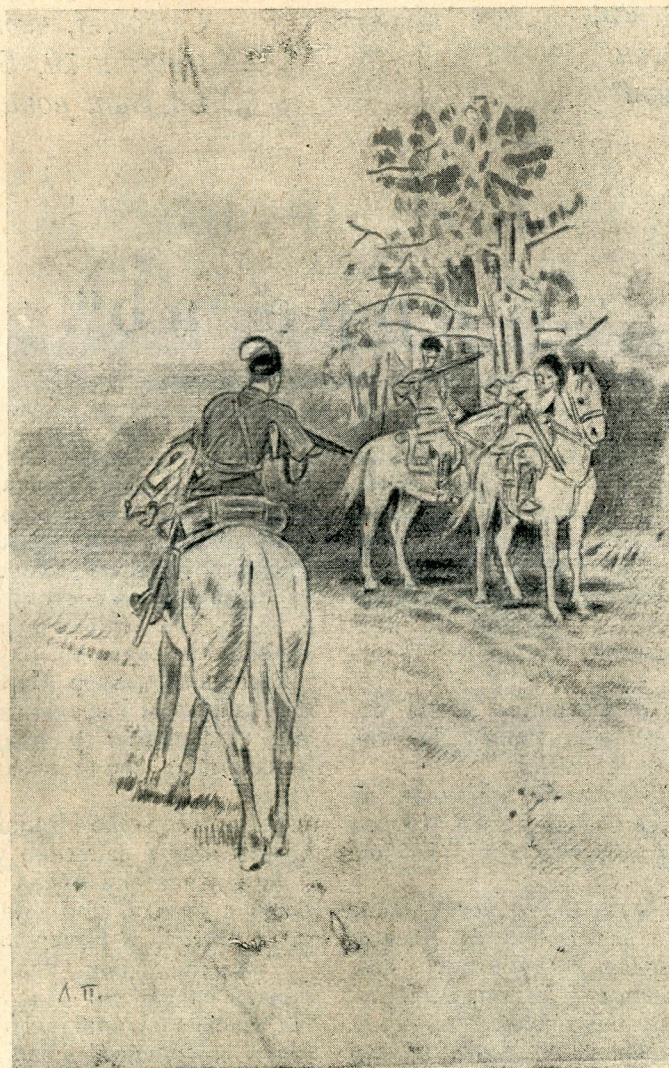
ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

II. Річник

ЧИСЛО 5. *

ТРАВЕНЬ

* 1930

„Свій, чи ворог?“

Леонід Перфецький

На Голгофті

Голгофта, хрест,
Страшні, червоні сні...

Товпа реве:

„Распни, распни, распни!“

І розняли.

На голові вінок.

По каплі кров

Спливає з колючок.

Товпа реве:

„Якщо ти Бог еси,

То злізь з хреста

І сам себе спаси!“

Колиж не Бог,

А лиш юдейський цар,

То з військами

На ворогів удар!

А ти мовчиш,

Здрігаєшся, мов трус?

Га! Ти не Бог,

Лиш Назарей, Ісус!!!“

Голгофта, хрест,

Страшні, червоні сні...

Прости їм, Боже,

Бо сліпі вони.

5. IV. 1930.

„Карре аб“.

Написала: Іванна Блажкевич.

Зима 1916/7 р. була для прифронтового населення села Залукви чи не найтяжчою з цілої війни.

Від перших днів вересня воєнна лінія станула у виселеному Галичі, а австрійська артилерія окопалася на полудневому кінці Залукви.

Над селом зависла гроза евакуації і лише завдяки пасивному опорі мешканців і депутаціям до верховної команди армії удавалося відсувати її на якийсь час.

Головною умовою, під якою військова влада погоджувалась на побут цивільних мешканців у Залукві, було те, що не буде між ними ранених.

От і взялося населення до копання землянок по вказівках команданта батареї, окопаної в селі. Копали ми ці кривки рівнобіжно до боєвої лінії, глибокі 3—4 м.

Хто не знає воєнного безділля, цього вегетування з дня на день, в якому жило населення під боєвою лінією, у безконечній непевності завтрашнього дня, той не зрозуміє тої приємності і запопадливості, з якою копали ми землянки без ніякого примусу.

Їх улаштування це була одинока плянова і тому приємна робота в цей непевний час.

Ціле село роїлось від німецького війська, яке прийшло до нас з французького фронту. Теперішній німецький вояк у багато дечим ріжнився від солідних, тактовних „Германців“, яких бачили ми в 1915 р. в часі переходу їх через Галич по горлицькій офензиви проти Москалів.

Два роки жорстокої війни здеморалізували цих людей, які самі з чванливістю розповідали про свій побут у Франції.

Тож не дивниця, що воєнна сваволя вояків до живого допікала мешканцям Залукви, які лише зі страху перед скитальщиною не кидали рідних осель.

Поминувши вічне ходження вояків попід хати з їхнім „Bohnen“ і „яйка“, зморою над селом висіла певність, що скільки разів гурток Німців мав відїжджати до дому на відпустку, стільки разів пропадала в селі безслідно корова, зіставляючи цілу родину без ложки молока.

Німецький майор Мирінг, який всіх Українців уважав шпіонами і зрадниками, рішучо заперечував всяким підозрінням в крадіж коров, яке австрійська жандармерія спрямовувала в сторону німецької солдатески.

Вкінці зловлено Німців на горячій вчинку і від тоді крадіж коров частинно устала.

Але я всетаки брала свою корову на ніч до хатних сіней в страху, щоб у неї не зродилась охота в кусках мяса поїхати в Німеччину.

Тиждень перед Великоднем знову дістало село приказ виселення. Але коли наша депутація зажадала від війська відповідного числа підвод і комісії для опіки полишеного в селі майна, махнули на нас рукою і ми зісталися святкувати дома.

На фронті відбувалося вже „братання“, артилерія відпочивала, а Німці раптом широко заговорили про Україну. Сподівання на недалекий мир зродили радісний святочний настрій у вірних, які зібрались на воскресну утрєню в старенькій деревляній залуквинській церкві.

Довкола обступили церкву німецькі вояки і з цікавістю розглядали кошики і скатерті з поукладаним у них „свяченим“.

Стоять бездушні до цього великого Свята Воскресення, Свята-Весни, побіди Світла над темнотою. Чужий їм святочний настрій зібраної маси, який збільшає туга за рідними, розсіяними по цілому світі. Хто лине думкою на італійський фронт, хто в далекий Сибір, а хто в центральну Азію... Слізми заходять очі, а щирі мольби лунуть у небо, благаючи щасливого повороту батькам, синам, братам.

Старенький, мов голуб сивий парох дріжачим голо- сом проводить відправу. Натомість з хорів гремить могучий баритон дяка, евакуованого з Зарваниці. Отож не дивно, що цьому сильному голосові ватісно в маленькій деревляній церквці і аж вікна дзвенять у ній під спів півця, який привик до зарваницького храму.

Виходить обхід з плащеницею.

Німці зацікавились ще більше.

Станули збитою лавою. Жартують. Шапки на го- ловах.

„Воскрес Ісус от гроба, якоже прорече“... зятагнув

дяк високо, як годилось в таке рокове свято... Але раптово затих дяківський грім.

Замість дальших слів воскресної пісні прошибла воздух його грімка рішуча команда, якій ніхто не всилі опертись: „Карре аб!“

І в тойже мент з голов німецьких вояків недовірків, протестантів, жидів і кальвінів, які стояли свобідно під церквою, злетіли шапки, мов одною рукою зняті.

Злетіли так, як злітають під дужим помахом коси головки квітів на леваді.

Дяк зятагнув вдруге, але вже слабшим, поіри- тованим голосом: „Воскрес Ісус от гроба, якоже прорече“...

Процесія зникла за північною стіною церкви, але вояки все ще стояли „Карре аб,“ збентежені, по- хнюпивши голови в низ.

— Через 5 літ жила під фронтом, але такої лячної, могучої команди ніколи більше не чула. Це була команда Архистратига до тих, що поважилися зне- важати Божу велич.

Штірк чи Кербер

(На маргінесі акту з дня 4 падолиста 1916 р.)

Написав: А. Крезуб

З арканів австрійської внутрішньої політики в часі світової війни для нас, Українців, момент, коли ізза кулісів міністерських кабінетів на світло денне вири- нув акт, в якому цісар Франц Йосиф заповідав від- окремлення Галичини — є мабуть найцікавіший. І то з різних причин. З одної сторони це „відручне пись- мо“ дряхлого, стоячого над гробом вже цісаря є до- казом, як короткозорими були австрійські державні керманічі взагалі і як зручно вміли Поляки викорис- товувати міжнародне положення і свої впливи на австрійському дворі.

Та найважлише, що цей цинічний акт звертався не проти кого іншого, а проти Тирольтців сходу, про- ти цього народу, якого провідники так запопадливо старалися доказати його льяльність супроти австро- угорської монархії, його любов і безграничне довіря до австрійського трону. Та не помогли гекатомби складені на вівтарі австрійської „батьківщини“ з квіту українського народу Українських Січових Стрільців, не помогли вірнопідданчі заяви, чолобитні ні пропа- мятні письма наших політичних організацій; корона і правительство чхнули на їх і забігаючи ласки в По- ляків, без найменших скрупулів рішили не тільки фактично, але і правно віддати нас в їхні руки. Акт з 4 падолиста 1916 р. був у відношенню до Українців справді короною „віденської системи правління, атмо- сфери, де слова не зобовязують до нічого, де не до- держується приречень, а вдячність оставляється ма- лим і наївним“.*)

Серед української суспільности цей злочинний пря- мо акт викликав зрозуміле обурення, але воно ізза воєнних обставин не мало змоги як слід зареагувати на цей новий доказ цісарської ласки „для своїх Ру-

синів“. Рівнож і в рядах Українських Січових Стріль- ців викликав він величезне огірчення і скріпив в їх рядах ще більше переконання, що від Австрії немає чого надіятися українському народові. Що-ж до на- шого політичного проводу, то є Загальної Україн- ської Ради, на нього посипалися зі всіх сторін обви- нування і закиди за те, що він не предбачив і не запобіг цьому ганебному позакулісному торгові укра- їнською територією. Розбирати, наскільки ці громи, кидані в сторону З. У. Р., а зокрема її голови д-ра Костя Левицького та містоглови М. Василька, були оправдані, не є задачею отцеї статейки. Тут слід вказати тільки на те, що переговори в справі ново- го державно-правного становища Галичини між уря- дом і Поляками велися незвичайно конспіративно, а далі, що австрійський уряд був дуже заангажований в польській справі і відвести його від думки, яка лягла в основу цісарського відручного письма, було справою не легкою.

Та мимо грубої заслони, якою прикривали австрій- ські правлячі круги свої коншахти з Поляками, все- таки дещо проникало на світло. На засіданнях З. У. Р. в днях 26 жовтня і 1 падолиста 1916 р. прим., як розказує тодішній голова її д-р К. Левицький, „по- рушено в дискусіях також „поголоски“ про наміре- ну зміну державно-правного становища Галичини“). А ще перед дискусією голова ЗУР., здаючи звіт з діяльности її президії, згадав про свою конферен- цію з президентом міністрів Штірком, на якій дома- гався він вяснення про причину і предмет авдієн- ції д-ра Білінського і д-ра Бобжинського у цісаря. На це Штірк дав д-ру Левицькому „успокоючу“ відповідь і запевнив його, що ці авдієнції не відно- сяються до українських справ, а до справ польського

*) Із промови д-р Крамаржа на засіданню австр. делегації в дні 10 падолиста 1911 р. На основі Т. v. Sosnasky: Die Poli- tik im Habsburgerreiche. Вид. 2-ге, Берлін, 1912. Том I, стор. 61.

*) Д-р Кость Левицький: Історія визвольних змагань Укра- їнців в часу світової війни 1914—1918. Львів, 1929. Стор. 417.

королівства*). Значить наш політичний провід, як кажуть Німці, „hat Wind bekommen“ про ці підлі наміри австр. правительства та чи міг він цьому протиділати, це вже інше діло.

Для нас з цього комплексу питань, які можна поставити в зв'язку з актом з 4 падолиста, найбільш цікавим є: хто і коли підготував відокремлення Галичини, президент міністрів Штірк, убитий 21 жовтня австр. соц.-демократом Фридрихом Адлером, чи д-р Кербер, що став президентом міністрів в дні 3 або 4. падолиста. Покликуючись на одно місце зі спогадів бувшого австр. міністра скарбу Поляка Леона Білінського**), д-р Кость Левицький виставляє таких шість тез відносно справи, а саме: 1) що справу відокремлення Галичини підняв і підготував в перших днях падолиста 1916 р. польський міністр д-р Мих. Бобжинський з новим президентом міністрів д-ром Кербером; 2) що неправдою було і є, начеб цю справу підготував і полишив до переведення попередній президент міністрів граф Штірк; 3) що про цю справу знав тільки довірочно поінформований д-ром Бобжинським презес кола польського д-р Лев Білінський; 4) що дізнатися про відносні заходи польського міністра без теки, зглядно міністра для Галичини — було неможливе таксамо, як припинити цю акцію; 5) що новий президент міністрів д-р Кербер ніби дав Полякам якусь концесію тою заявою цісаря про намірене поширення автономії Галичини, але рівночасно анулював цю декларацію додатком, що це може наступити законною дорогою, а це було виключене перевести шляхом австр. парламенту, як це розуміли також австр. Поляки, та 6) що декларація цісаря Франц Йосифа з 4 падолиста 1916 р. відносно заповіді розширення автономії Галичини була актом без вартости, але всежтаки типовим актом крутіства політики австрійської супроти Поляків і Українців***).

Полишаючи наразі всі інші точки, що малиб в'яснити генезу відручного письма з 4 падолиста, ми замітимо дещо тільки відносно другої з їх. Автор „Історії визвольних змагань“ твердить, що неправдою є, начеб справу наміреного поширення і відокремлення Галичини підготував і до переведення полишив Штірк, а навпаки все це справка д-ра Кербера, зглядно спілки Кербер—Бобжинський. Невжеж, можна спитати, такий важний крок міг зробити засівший щойно на президентським фотелі Кербер, невжеж він, ще не зорієнтований добре в цілому комплексі інших

важних справ, ні звідси ні звідти міг прийнятися за це діло, без того, щоб воно не було передтим ким-небудь порушене, підготовлене?

В таке твердження повірити доволі трудно. Державний архівар і історик Глез-Горстенав прим. про цю справу говорить так: „Кербера назначено дня 5 падолиста прем'єром. Цього самого дня, рівночасно з маніфестом до Конгресової Польщі, Франц Йосиф заявив публично про своє побажання, щоб було переведене відокремлення Галичини законним шляхом. Контрасигнувати цей вияв цісарської волі мусів вже Кербер (hatte bereits Körber oblegen), хотяй він — як і барон Конрад (шеф ген. булави австр. угорської армії — А. К.) — був противний в серці цій зміні конституції, бо в ній не міг він бачити нічого іншого, як вступ до цілковитого відокремлення Галичини“*). Це одно, а друге: в своїй великій праці про розпад австро-угорської монархії цей самий автор про цю справу говорить так: „Акт Франца Йосифа підписаний в же (підчеркнення наше — А. К.) новим президентом міністрів Кербером, що появився в день після маніфесту до Польщі, обіцяв Галичині відокремлення в зв'язку з австр. краями. А що зміна конституції мала бути переведена в дорозі закона, а не, як хотів Штірк, шляхом октроа (підчеркнення наше — А. К.), то Поляки відчули це як гірку кроплю в чаші солодких обітниць“**).

З повищого виходилоб, що Штірк підготував відокремлення Галичини та не тільки це, але він ту справу хотів перевести не шляхом закона, не шляхом через парламент, де її, говорячи стилем Смольки, „можна було... скрутити вязи“, а прямо при допомозі октроа або, як висловився пізніше в січні 1917. новий цісар Карло, „auf imperialistischem Wege“. Зрештою і сам Кербер сказав українській депутації, що зявилася в нього вечером дня 4 падолиста, що він не може входити в подробиці акту, підготовленого його попередником***). І здається, що д-р К. Левицький не зовсім справедливо цю енуціяцію наслідника Штірка ставляє під знаком запитання.

Наскільки праці Глез-Горстенава можуть бути авторитетними свідоцтвами в повище порушеній справі, не беремося судити. З появою нових публікацій про політику Австро-Угорщини в світовій війні, думаємо, проясниться і цю справу, але по всій правдоподібности і тоді духовим батьком акту з 4 падолиста остане Штірк, а не Кербер.

* Glaise-Horstenau, Edmund: „Österreich-Ungarns Politik in den Kriegsjahren 1914—1917. Печатано в Schwarte: „Der grosse Krieg 1914—1918“. Том V, стор 316

** Glaise-Horstenau: Die Katastrophe. Відень, 1928, стор, 71

*** Д-р К. Левицький: тамже, стор. 418.

*) Як вище, стор. 416.

**) Leon Biliński: Wspomnienia i dokumenty. Варшава, 1925. том II, стор. 108—109

***) Д-р К. Левицький: тамже, стор. 425.

Вишкіл скорострільців у Стрию, квітень 1919 р.

На Староконстантинів.

(З листків слави 4. золочівської бригади).

Написав: С. Гайдучок.

Чи не в Чичельнику 21. VII. 1919. попрацював полковник Чмелик 4. бригаду. Його місце заняв сотник-артилерист Лясковський, якого небагом піднесено в отамани (майори).

За його командування дійшла бригада аж до Староконстантинова в дні 4. VIII. Староконстантинів большевики здали без бою. Хоть бригада домагалася від корпусної команди П. Г. К. дальших диспозицій, щоби поступати вперед, а навіть охота була і без них рушити на Шепетівку, — корпус не дозволяв. Мабуть так наказувало загальне положення корпусу.

Прийшлося бригаді бездільно сидіти в Староконстантинові до 10. VIII. Тоді то большевики вдарили ранком на частини бригади в Попівцях, Пашківцях і в само полудне покинула бригада Староконстантинів і подалася за Случ. Штаб бригади опинився в Михайлівцях.

Вже 13. VIII. дістала бригада приказ вдруге заняти Староконстантинів.

Отаман Лясковський покидав команду. В прощаль-

ному приказі стояло між іншим: „за той час здобула бригада 52 скоростріли і 6 гармат“.

Команду бригади перебирав отаман Шашкевич, якого 21 бригаду — чи радше її рештки — влучено в склад 4. бригади.

Нині вже годі мені сказати, хто виробив приказ наступу, чи давне командування, чи вже влучений штаб з отаманом Шашкевичем і шефом штабу сотником Демчуком. Досить, що 13. VIII. вечером видано диспозиції наступу. В напрямі Острополя має рушити 7 полк піхоти, перейти Случ, де взнає це за від-

повідне і має окружити Староконстантинів від сходу і півночі. Як-же стане займатися на день, то 8 полк разом з кінною скорострільною сотнею — підуть наступом від сторони місточка Кузьмина, аби з другого боку обійти Староконстантинів. Батерія 1/4. допомагатиме 8 полкові.

Це вже партизантка. Полки мають оперувати саможостійно, без дальших вказівок команди бригади. Все дальше за-

Запасна сотня скорострільців у Стрию, 17. IV. 1919 р.

лежить від ініціативи і самостійного ділання командантів.

Командант 8 полку сотник Іванів з одним курінем нічу, змиливши ворожі застави, підходить під село, чи не Лагодинці, де кватирували два ворожі полки.

Якраз стали бити наші гармати по селу. Переполохані большевики роблять наглу збірку.

Не чекаючи, аж курінь розвинеться і наспіє, сотник Іванів вганяється з 6 вістовими на конях в саму гущу ворожої збірки.

„Руки в гору“ — кричить сотник, а їзди прикладами крісів товчуть з коней по головах збентеженої маси.

Ворог оторопів, не знає, що робити.

Частина підносить руки, частина притомніє і хапає за кріси.

Та вже запізно.

Наша скорострільна сотня розставила скоростріли, добігла й друга сотня.

І дивне диво.

Стоять обі маси на 40 кроків від себе й не знають, що робити.

„Стрільай!“ — кричить сотник, що видобувся з вістовими з гущі ворога.

І дійсно наші стрільці стріляють — не ціляючи.

Ворог втікає, а дві сотки ворога, 6 машинових крісів, один комісар, а також канцелярії полків дістаються в руки куріня.

З поблизького ліска пробує ворог відстрілюватися. Наші скоростріли його звідтам викурюють і починається „біг за зайцем“.

7. полк сповнив також своє завдання і дістався аж під Попівці.

Ворог вже не ставив опору, а втікав в горячу літню днину, скидаючи гімнастюрки, аби легче втікати. Батерія благословила їх шрапнелями.

По полудні оба полки наблизилися до себе і злучилися, прямуючи на Шепетівку.

Не знати, яка булаб вийшла ситуація для нас, якщо наш наступ був почався не день, а кілька годин пізніше. Між забраними у ворога паперами був наказ для нього: наступати окожую на наші частини тогочасного дня о год. 8 зрана.

Наші частини мали тільки двох легко ранених з 8 полку.

Наполеон I. і Україна

Найповажніший французський місячник „Revue des deux Mondes“ подає цікаві виїмки зі спогадів адютанта Наполеона I. Коленкура князя Віченци, котрий був невідступним подорожним товаришем імператора, коли той після розгрому в 1812 році вертався від Москви до Парижа.

Підчас довгої і тяжкої тої подорожі, Наполеон не переставав говорити про причини своєї невдачі: „Вся наша катастрофа“ — казав він, „спричинена була невиконанням могого приказу про формацію частин польських (sic!) козаків. Козаки, а не хто інший, були причиною успіху Росії у цій війні. Це напевно найкращі легкі війська, які існують“. Імператор, пише Коленкур, не переставав говорити про козаків „польських“ (себто українських), котрих ніхто навіть і не думав творити.

Підчас короткого свого перебування в Варшаві (в англійському готелі), Наполеон остро попрікав цим фактом свого амбасадора і польських міністрів, які вимовлялися страшною бідністю краю. Цісар не тратив ще повної надії і приказав утворити нові військові частини, а на першому місці козацькі і нате приказав видати кілька мільонів. Він захоочував тих, до котрих звертався, надією утворення самостійної Польщі (що йому рідко приходилося) і лякав їх перевагою варварської Росії: — „Війна з Росією — це війна європейської культури“. — Але вже було пізно.

Вибираючися на ту війну, Наполеон, котрий цікавився завжди козаччиною, казав був своєму офіційальному історіографові Лезюрі написати її повну історію. Книжка ця для його особистої потреби написана і напечатана тільки у трьох примірниках, — знаходиться ще і нині в національній парижській бібліотеці¹⁾.

¹⁾ Її хотів використати в 1921. історик Доде, якого голова української делегації просив написати більшу працю про Україну і який був на це згодився. На жаль матеріальне становище тодішньої делегації не дозволило на це.

Він згадував ті війська, котрих слава лунала по цілому світі і без котрих Польща не булаб оборонила Хотиня і Відня і не булаб здобула Смоленська і Москви за Володислава IV. Але він забув, що польська шляхта своїм безглуздим фанатизмом давно вже кинула була тих „польських“ козаків в обняття Москви.

Ми знаємо, що Ян III. Собіський, великий прихильник козаків, який мав в собі збоку матери українську кров Даниловичів і Жолківських, старався створити на ново козаччину на правобережній Україні, чому протиставився його наступник, союзник Петра I-ого, Август II. Захопився був козаччиною і князь Йосиф Понятовський. Підчас своєї російської кампанії він утворив два козацькі полки з селян. Князь покохав їх мову, одіж і танці. Козацьку бурку носив до самої смерти, танцював козака на варшавському дворі... Є докази, що і підчас великої російської війни, він мав з собою козаків, бо довідався, що козаки були взяли в неволю сина маршалка Бліхера в 1814. році. З другого боку сторонники Олександра творили полки козацькі на Україні (Браніцькі, Потоцькі), між іншим 6.000 їх знаходилося під командою Станіслава Потоцького в російській армії. Вони находилися, річ цікава, таксамо, як і Донські козаки Платова під суровим надзором московської поліції, яка їм ніколи зовсім недовірювала. Були доноси про їх зносини з Мюратом.

Немцевич у своїх спогадах висказував ті самі погляди відносно козаків, що і Наполеон, з яким не годився зрештою в інших справах. „Булоб доказом найбільшої нашої політики — писав — якби ми могли відтягнути козаків від Москви, це булоб так, якби московському орлові обидва крила відтяти.“...

Наполеон своїм орлиним зором бачив значіння України для Європи. Проти Росії або за нею, тої Росії, що він вважав найбільшим ворогом європейської культури.

М. О.

(Оборона батареї)

Л. Перфецький.

Страсний тиждень 1920 р.

Написав Др. Іван Гижса. 25, 1930

Весна прийшла вчасна. Потoki ясного, теплого сонця розгрівали землю, висушували болотисті, українські шляхи. Херсонські степи вбиралися в свіжу зелень, закосичувалися квітням, у яєному, безжурному блакиті тишилися пташки. Німецькі колоністи виходили краяти плугами товстий український чорнозем. Сміялася весна повною груддю.

А нам невесело було. Команда III Бригади тодішньої Ч. У. Г. А. стояла в Бергсдорфі, а її частини були розташовані в інших поблизьких німецьких колоніях Херсонщини. Лікували рани завдані минулими, безперервними боями й страшним тифом. З лікарень вертали виздоровці, сухі, виснажені й поповнювали так дуже проріджені сотні.

Над нами ваготів важкий тягар непевності майбутнього та ломали моральні удари біжучої хвилі. У. Г. А. перестала як цілість існувати. Перша й друга Бригади мали вже відійти на фронт як окремі частини й увійти в склад совієських дивізій. Те саме чекало III Бригаду. Лякав нас не фронт — а те, що ми вже не творитимемо одноцілої армії, а розплинемося в совієських ватагах, до чого змагали большевики. Їхні агітатори старалися розкласти наші частини всіма засобами. На мітінгах підбурювали стрільців проти старшин, закликували їх вирізати „офіцерню“. Доптали й плюгавили наші національні святощі, наказали скинути тризуб зі шапок, а припняти червоні значки третого інтернаціоналу, що до глибин душі обурювало так стрілецтво як і старшин і приводило до вибухів, які здержували лише

старшини. Велике число старшин, які здавалися бути небезпечними для комуністів, забирали з частин і висилано в Київ і Одесу. Всюди вешталися комісарі, шпігуни й агітатори. Ситуація ставала з кожним днем більш невиносимою.

А тимчасом доходили чутки про широкий повстанчий рух на Україні, про акцію генерала Павленка, про те, що от. Петлюра заключив корисний договір з Поляками й що Армія У. Н. Р., в якій є й галицькі частини, свіжо зорганізовані в Галичині, стоїть разом з Поляками на фронті проти большевиків. Доходили вісти про розстріли наших старшин черезвичайкою в Одесі й Києві. Протибольшевицький настрої зростає помітно, а положення відокремленої від інших III Бригади ставало чимраз трагічнішим.

Все кипіло, збиралося, бурилося — всі дусилися в безсиллі й було певне, що цей стан мусить виллятися в якихось очайдушних, розпучливих акціях.

Перший грім вдарив в страсний тиждень, в понеділок 5-го квітня 1920 р. на стадії Затише. Державна сторожа (жандармерія), якої командантом був сотник Іван Козак, задержала поїзд, в якому їхала большевицька черезвичайка з комісарами, обезброїла їх і приарештувала.

Початок повстання? Ширша акція — чи лише самочинний, відруховий виступ? Що далі?

В команді Бригади констернація, замішання. Що хвилини дзвонить телефон. Вговорювання, накази ліквідувати цей виступ. Сотник Кле виїжджає з наказу команди Бригади на місці прослідити й злікві-

дувати цю подію, яка в цю пору була небажана й шкідлива.

Шестий квітня приніс вже ніби спокій. „Повстання“ в Затишу погасло. Сотник Козак зникнув, а з ним і деякі інші більше заангажовані особи. Та рівночасно приходять вістка, що кінна Бригада під командою отамана Шепаровича, яка була розташована в районі Тирасполя, підняла повстання проти большевиків. Чи це правда? Не знаємо. Знову зденервовання, знову непевність.

7-го квітня пополудні чую крізь вікно своєї квартири стукіт соток кінських ніг. Вибігаю на двір. Бачу — йде трухцем кіннота в напрямі Команди Бригади. Хто це? Чого?

За хвилину вбігає мій чура й каже: „Повстанці напали на Команду Бригади“. Вбираюся і йду до Команди. Довкруги повно вершників. Довідаюся, що це кіннота отамана Шепаровича*) враз з кінними постанцями. Призвища отамана повстанців не пригадую собі.

На ганку біля Команди Бригади бачу під револьверами повстанчої сторожі приарештованих повстанців комісаря Дідуника й його помічника Кая.

В канцелярії Команди Бригади багато старшин (з них пригадую собі лише поручника Заславського). Є й отаман повстанців.

Отаман Шепарович хотів змусити Команду Бригади, щоби прилучилася до повстання. Почалися горячі, пристрасні дискусії на тему, що робити. Загал старшин Команди Бригади висловлювався проти повстання під цю пору, вказуючи на те, що III Бригада, не маючи ніякого зв'язку з другими бригадами, які є вже на фронті, здана на себе саму, прилучаючись до повстання, йде на певну загибель і засуджує на певну смерть тисячі Галичан, які знаходяться в заплілю, та ставляє в критичну ситуацію I й II Бригаду на фронті. В тому зміслі промовляв між іншими й старенький посол Петрицький.

Отаман Шепарович, його старшини й повстанці вказували на те, що ціла Україна знаходиться у повстанчій вогні, що Армія У. Н. Р. на протибольшевицькому фронті, що нашим обов'язком підпомогти повстанчу стихію, зорганізувати її, не зважаючи на жертви, бо лише тут можна створити українську державність. І знову повторилася тут історична наша трагедія: вирішування питання: Схід чи Захід?

Бурхливі наради тревали до вечера. Вкінці рішено, що III Бригада відмаршує з дотеперішнього району в напрямі Бірзулі, тимбільше, що відмарш на фронт був вже приготований і наказаний. В дорозі мало рішиться, чи Бригада відійде на фронт, чи прилучиться до повстання. Це рішення мало залежати від того, чи дійсно повстання охопило Україну, а в першій черзі ці околиці, через які мала йти III Бригада.

*) От. Шепарович син австр. полковника, віденець із німецько-української родини

В стрілецькій масі був настроїй протибольшевицький. Ходило лише про те, чи тактично й доцільно піднімати зглядно прилучитися до повстання в цій самі хвилині.

Характеристичне, що в мент, коли до Бергсдорфу ввійшли повстанці, негайно зникли з шапок стрільців і старшин примусово причіплені червоні кокарди, а заблесли тризуби, а на будинку Команди Бригади знова замаєв синьо-жовтий прапор. Розпогодилися на хвилину лиця стрільцтва.

Вечером цього дня розстріляли повстанці комісаря Бригади Дідуника й його помічника Кая. Оба Галичани. Останній кільканадцятилітній молодик, кацап, який в часі війни виїхав враз з Москалями в Росію і тут „попав“ в комуністи. Ненавиділа його ціла Бригада, як шпика й донощика. У нього після заарештовання найдено лісту проскрибованих старшин і стрільців призначених до чрезвычайки. Не ліпший від нього був і Дідуник — його безпосередній наставник. Повстанча куля не дозволила їм післати на смерть нові жертви.

Комісаря Чайківського, якого також повстанці приарештували й хотіли конче розстріляти, вирятував пос. Петрицький і сотник Навроцький.

Під вечір зібралися повстанці на майдані біля Команди Бригади. Сотні людських і кінських голів. Команда. Одним рухом злетіли шапки з голів. Під тиху весняну ніч понеслися звуки „Як умру, то поховайте мене...“ З кожним ментом пісня кріпшала, могутніла, замінялася в правдивий наказ „вражою злою кровю волю окропіте“. Пісня, гимн степів плав у синяву неба й зелень степів й гинув десь далеко-далеко в безвістях...

Був це дійсно заповіт тих, що пішли на смерть у степах. І співали його так щиро й так могутчо, що серце дрожало, що хотілося пірвати й іти зараз, всюди, на смерть навіть. Вржіння цього менту не забуду ніколи.

Скінчився „заповіт“, знову команда. Ворухнулись коні й козаки й поволі чвірка за чвіркою виїзджати почали. Міровий стукіт копит, брязкіт збруї й знову залунала пісня. Перші чвірки почали зникати за горбом, потім другі, треті... Долітали слова пісні „А попід горою, долом долиною, гей козаки йдуть“..., а далі слабшали слова, губились по дорозі, врешті доносив нам вітер лише мельодію враз з пахощами степової, весняної ночі.

Відіхали повстанці. Зникли у темній ночі. На другий день покінчили ми останні приготування до відмаршу й у велику п'ятницю рано покинули ми Бергсдорф. У велику суботу 10-го квітня вечером прибули ми до Бірзулі. Вісти про загальне повстання на Україні виявилися неправдивими. Бірзуля була в руках большевиків.

На сам Великдень ми звагонувалися і відіхали через Жмеринку на фронт.

Із стрілецьких споминів

Написав Микола Андрусяк

З кінцем березня 1920 р. розташувалася I бригада УСС в районі Чуднова. Зараз же після її прибуття на Волинь, деякі її частини заняли фронт недалеко р. Случі в околиці м. Романова; решта станула як резерва в Чуднові та поблизьких селах.

Великдень 1920 р. застав 3 курінь (командантом його був пор. Іваницький) 1 полку I бриг. УСС на постою в розкішнім волинськмі селі Дубищі біля Чуднова. Сотня пор. Галушки містилася на східнім кінці цього села. Користаючи з постою в запіллі, заходився сотенний командний склад влаштувати „свячене“ для стрільців. Це стрілецьке „свячене“ — характеристичне само собою; воно властиво не було свяченим, бо хоч при 1 полку УСС був „товариш учитель моралі“ (таку офіційну назву мав військовий священник, коли Українська Галицька Армія злучилася з червоною), який відбув навіть великодно сповідь із стрільцями, які цього бажали, то посвятити „свячене“ заборонили політкоми (до команд бригад, полків та курінів були приділені для контролю політичні комісарі; цю функцію сповняли ці Галичани, що були членами КПБУ). Це однак не здержало пор. Галушки від влаштування свяченого для своєї сотні; влаштував його бодай несвяченим. Щоби не псувати святого настрою між стрілецьтвом, пор. Галушка тільки декому сказав про цю заборону; просив, щоб успокоювати загал стрільців, колиб вони довідалися про правдивий стан річей. Очевидно, стрільці довіряли своєму „товаришеві сотенному“, тому й на думку їм не прийшло, щоб він їх обманював, що правда, проти своєї волі.

Хоч це традиційне „свячене“ не було свяченим, то всетаки випало, як на наші тодішні злиденні відносини, досить величаво. В гарний соняшний ранок першого дня свят зібралася сотня у дубовім гаю. Сюди принесено це скромне стрілецьке „свячене“: яйця й паску й положено на вишиваній скатерті, позиченій у місцевих селян. Надійшов пор. Галушка й звернувся до сотні з короткою промовою; пригадав їм їхню безпосередню опущену батьківщину та висловив бажання, щоби слідуєчий Великдень святкували всі в сімі „вольній.“ Відтак взяв тарілку з яйцями й підійшов до найстаршого віком стрільця Лебідя (селянина з Брідщини). Сльози засвітилися старому Лебедеві в очах, коли до нього промовив тов. сотенний „Христос воскрес“ та поділився з ним „свяченим.“ Опісля підходив пор. Галушка по черзі до кожного стрільця, частуючи його „свяченим.“ А звертаючись до Волиняка Кравчука, що опинився серед Галичан в хвилині, коли Армія УНР змушена була перед большевиками відступити на польський бік, сказав, що хоч доля роздерла нас надвоє, однак всі почувуються до єдності. „Всі ми боремося за одно“ — притакнув коротко Волиняк.

Після спожиття „свяченого“ відспівано тричі „Христос воскрес із мертвих.“ На тім і скінчився церковний спів; „Гей та зажурились стрільці січові“ — понеслася пісня у дубовім гаю. Колиж доспівано до місця „батьками орати, матерями волочити“, не вдержав старий Лебідь та заридав як мала дитина. Потекли слези й багатьом іншим стрільцям. Щоби

розігнати цей сумний настрій, завів чет. Яворівський спів веселих народніх співанок. Стрільці повеселішали; почалися балачки про майбутній похід. Це була мрія кожного стрільця; коби тільки як найскорше був цей похід. Після приємної гутірки розійшлося стрілецьтво підбадьорене і веселе.

Другого дня Великодня відбувся „мітінг“ для всіх наших відділів, що були в той час в Дубищі. Це було радше офіційальне свято. Бесідники „партійні“ говорили, як звичайно, „про боротьбу пролетаріату проти капіталізму“; після кожної промови військова оркестра грала „Інтернаціонал.“ Один з промовців пригадував стрільцям та зібраним селянам свято весни, що обходили його в цю пору наші предки-погани. Про Великодні свята, що зрослися так з народніми звичаями, він не згадав. Це було дивне для стрільців; „псевдовченість“ партійного товариша зробила на них, як на християн, пригноблююче вражіння. Сумно вислухали потім стрільці відіграних військовою оркестрою народніх пісень, між ними також „Ще не вмерла.“

Закінчився цей стрілецький Великдень похоронами в третій день стрільця Яроша, що утопився. Що його спонукало до цього — не відомо. Один з намогильних бесідників говорив, що причиною була безнадійність на поворот до Галичини. Похорони відбулися без священника; тільки військова оркестра та промови партійних товаришів відпроварили його до могили.

В ночі після третього дня свят (з 10 на 11 квітня) заалармовано наші відділи в Дубищі; прийшла вістка, що противник прорвав фронт і для відкинення його стягнуто наші резерви. III курінь вирушив через Чуднів теж ліквідувати прірву фронту. В часі маршу надійшла вістка, що галицькі відділи відперли вже наступ противника, який прорвав був фронт на відтинку, де стояли некарні большевицькі частини.

Хоч прорив зліквідовано, то сотня пор. Галушки відійшла на фронт в околицю с. Нівної. Там постояла вона в малій польській кольонії, серед лісів, більше тижня; ворожого напору в тім часі не було. Потім стягнуто її під м. Романів, де вже була вона вкупі з іншими сотнями 3 курія 1 полку УСС. Тут застала цей курінь польська офензива на Київ. Перші наступи на наші становища 22 і 23 квітня відкинено; однак задля прорвання фронту в інших відтинках, мусів 3 курінь відступати на схід.

Дня 23 квітня почався наш відворот. Противник після ранішого наступу залишив нас в спокою. Тільки праворуч і ліворуч від нас все дещо більше на схід було чути гарматні й скорострільні стріли. На ніч з 23 на 24 квітня пристанув курінь в однім селі на північ від нашої недавньої станиці Дубища; рано знову відкинув курінь ворожий наступ. Та після того почався знов забезпечений зі всіх боків марш на схід; курінний пор. Іваницький подав до відома стрілецьтва, що ми находимося на задах польської армії. І дійсно гарматні стріли було чути все більш на сході. Під вечір пристанув курінь на відпочинок у лісі; звідси вислано звідуна до сусіднього села. Цей вернувши приніс вістку, що польські війська відійшли з цього села на схід. Ізза того пор. Іваницький зібрав весь

курінь на нараду. Старшини були за тим, щоби далі відступати на схід; однак стрільці, зневірені у наших червоних союзників, яких — говорили — „не знати — де здоганяти,“ були за тим, щоби здатися. Супроти того пор. Іваницький піддавав гадку, щоби стрільці розійшлися, продираючися одинцем будьто на той бік фронту, будьто до Галичини. Та з його думкою не погодилися галицькі стрільці, що були здатні боротися в боевій лінії, а не надавалися до якихнебудь підходів в запілі ворога так, як це вміли робити придніпряньські відділи. Притому стрільці побоювалися, що одинцем пропадуть і мало хто вирятується, на томісць, коли курінь вкупі, то не лиш полон, але й смерть миліша. Тоді курінний, що вже теж зневірився в успіх червоної армії та можливість дістатися на той бік боевої лінії, заявив, що він зрікається дальшого проводу над курінем і піде там, де й стрільці.

Рада скінчилася. Стрільці з боєм серця стали викидати останки набоїв, нищити замки в крісах і скорострілах. О півночі повернув курінь знову до с. Глубичка і тут обскочили нас зі всіх боків Поляки. Нас порозпроводжували відділами по селянських стодах, а рано після перепроводження ревізії серед старшин та декого з підстаршин (пізнали їх по вигляді), яким повідбирано українські гроші, залишаючи тільки по „лопатці“ (50 карб.), відпроводжено нас через м. Троянів до Бердичева. Там нас приміщено за містом в галі, куди заїздили колись літаки. Протягом тижня припроводжено сюди більше наших і больше-

вицьких полонених. Наших старшин забрано від нас, а десь при кінці тижня нашого там побуту прибули вони вже з синьо жовтими відзнаками нас відвідаги. Від них довідалися ми про перехід наших частин на Поділлі на бік Армії УНР, та що робляться старання за прийняттям полонених Галичан до Армії УНР. Яких два дні після того виділено всіх полонених Галичан й відставлено із старшинами до Житомира. Тут на стації лишила нас польська сторожа й ми під проводом наших старшин удалися до будинку гімназії при Пушкінській вулиці.

Тут повстала збірна станиця Галичан. Сюди прибули після заняття Києва Поляками деякі наші стрільці з Києва й принесли нам вістку про недолю наших старшин, арештованих большевиками в Києві. В Житомирі дізналися ми з „Громадської Думки“ та „Впереду“ дещо про відносини в Галичині. Принесли вони невеселі вістки, тому тільки старші віком стрільці, здебільшого селяни, рвалися до повороту в Галичину, не чекаючи на перепустки польської військової влади; щоденно відходив гурт стрільців пішки до Галичини. Старшини ж агітували за вступленням в ряди Армії УНР; їхня агітація найшла послух серед нечислених стрільців, молодших літами. Разом з ними виїхали старшини в половині травня до Бердичева, де формувалася уенерівська 6 запасна стрілецька бригада. А стрільців, що не бажали вступити в ряди Армії УНР та не вибралися вже раніше домів, перебрала польська військова влада.

Таборові видання

Написав: Прижмуренко.

Цєю статейкою хочемо звернути увагу на тиху, муравлину, непомітну для загалу, але продуктивну, корисну і подивугідну працю, якої доконало наше інтерноване військо, сидючи за дротами, в перші роки свого найсумнішого життя, переходячи з поля боротьби за свою державу просто в таборах інтернованих, як обезбробні в'язні.

Перебуваючи в таборах, інтересувався я справою таборової журналістики і таборових видавництв, позбирав і позаписував багато з того, що появилось зразу писаного рукою, далі машинкою і відбитого на шапірографі, на цикльостилію, а врешті друкованого черенковою машиною. Мої відомости відносяться до 1920—21 років¹⁾. З того часу аж до ліквідації таборів, певно ще багато видано нового і мої відомости є далеко неповними, однак виписую їх з метою: 1) Виказати, яку діяльність виявило наше вояцтво, перебуваючи за дротами, 2) Перевести малу характеристику їх видавничої праці, 3) Заохотити других, що ознайомлені з цією справою, головнo бібліотекарів, збирачів книжок і рідких видань, аби доповнили цей список, найкраще на сторінках „Літопису Червоної Калини“ і 4) Зкомплетувати в Музею Наукового Товариства ім. Шевченка всі таборів видання, від часу переходу Збруча аж до останнього дня, якщо такої збірки Наук. Тов. ще не має.

В році 1921 опублікував я у журналі „Воля“, Ві-

день, за м. вересень, ч. 9—10 список таборових видань числом 18.

Подам низче список журналів, газет, зшитків і книжок, що появилися за згаданий час в таборах інтернованих членів Укр. Армії (У. Н. Р.). Наведений список видань говорить першзавсе про різноманітність таборових журналів. Їхній зміст незвичайно вірно малює життя наших старшин і вояків за дротами, передає їхні переживання, настрої, та вказує на незвичайну свідомість нашого війська і розуміння справи. Таборова преса вказує нам також на те, що військо наше не дармувало, воно безнастанно вчилося на різних курсах, загально освітних, національно-освідомлюючих, і кооперативно-господарських. Приводиться також діяльність і праця старшин над собою і підчиненим козацтвом.

Треба подивляти, як зуміли наші таборовики побороти всі матеріальні і технічні труднощі і видати таку масу друкованого матеріалу. Правда, деякі журнали виходили в невеликому накладі до 60 прим. друкованих на шапірографі і лише з купленням друкарської машини деякі видання доходили до накладу 2000 примірників. Зовнішній бік журналів дуже гарний, як на умови життя за дротами. Більшість є ілюстрована і то просто артистично, надзвичайно влучно, вірно. Деякі журнали були люблені таборовиками і користувалися великою пошаною. Напримір в Александрівському таборі газета „Промінь“ була живою газетою. Кожної неділі збиралося все таборове брацтво в театральній салі і при 600—1000 слухачах, га-

¹⁾ Список таборових видань цьогож автора подамо у своєму часі у відділі бібліографії. Р. е. д.

зету голосно вчитували артисти театру. Газета мала такі відділи: Передне слово, Публіцистика, Українське життя, Фейлетон, Ріжні вісти, Спорт, Театральні справи, Листування з дописувачами, Гумор та оголошення. Часто ця газета підпадала конфіскації таборового цензора. Найсерйознішим таборовим журналом був „Військовий науковий вістник“, що виходив в Стрількові. Був він органом військового народного університету. У „Вістнику“ приймали участь визначніші військові знавці. З сатиричних журналів дуже гарними рисунками і дотепами визначалися „Окріп“, „Аванс“, але і другі були цікаві і користувалися популярністю та розходилися до останнього числа.

На особливу увагу заслуговують переклади з різних мов, різних фахових військових книжок і розвідок.

Не знаємо точно, скільки було таких перекладів і де вони ділися. Занотовано у нас, що в одному Калішському таборі, до 15. XI. 1921 р. було 31 перекладів. Між ними: „Організація проломових одиниць“, „Уживання гранат“, „Іструкція розвідникам“, „Піхота в бою“, „Кулеметне діло“, „Психологія юрби“, „3-х дюймовая гармата“, „Теренознавство“, „Значіння та роля старшин в армії“ і т. д.

Деякі побачили світ друком, як ось: „Абетка Морзе“, в накладі 300 прим. в Калішському таборі, „Піша застава“ — Ельзенберга в перекл. пор. Верхоли — накладом 800 прим. Менше щасливі переклади друкувалися лиш на шапірографі в кількості 30 прим. як „Оборона на розтягнутому фронті“, „Історія розвитку бою“ і др. Деякі гарні переклади не друкувалися навіть на друкарських машинках, бо не було грошей на папір.

Чи за останні роки були ще які переклади друковані — не знаю.

В таборі Стрількові вийшло 6 перекладів друкованих на шапірографі, а з них: „Похід в 1922“, підп. Хомяка, „Історія воєнного мистецтва“, „Елементарна тактика“ і др.

Про інші табори відомостей на жаль не маємо, однак жаждою фахового формування була у всіх старшин і скрізь.

Крім чисто військової літератури, помітна книжка видана в Олександрівському таборі п. з.: „Короткий курс українознавства“. Цей підручник, як на таборіві

видання, можна вважати просто ідеальним. Богатий змістом, з описками, мапами, діяграмми і таблицями, на 116 сторін друку.

Перечитуючи таборову періодичну і неперіодичну пресу скрізь чорною ниткою проходить жаль вояцтва, що мусить сидіти за дротом, та всетаки вояцтво бадьоро дивиться — на наші національні справи. Богато пишеться про необхідність всім Українцям зєдинитися, що військо повинно бути поза політикою, а політиків проситися не сваритися, а діло робити.

У всіх журналах знаходимо цікаві, повні щирости і об'єктивности описи військових пригод, епізоди з героїських походів нашого війська, в боротьбі за кращу будучність нашого народу.

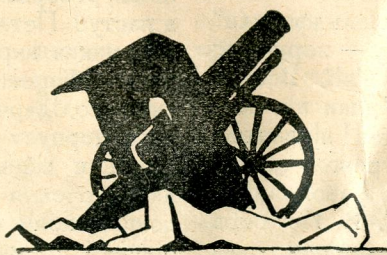
Треба зазначити, що статі в журналах є глибоко передумані, написані з таланом і високо патріотичні. Часто стрічається гостра критика, болюча, але правдива.

Брак місця не дозволяє ширше оцінити таборову пресу, але безперечно таборова преса відіграла велику роль виховну серед нашого вояцтва, піддержувала до кінця бадьорий настрої і не допускала до партійництва, розвалу і деморалізації. Ми певні, що їх праця перейде в історію, яка не пожаліє признання за жертвенну працю наших таборовиків.

„Двобій“

Л. Перфецький.

Отаманщина

Написав Михайло Серета, полковник Армії У.Н.Р.

Старшини Гайдамацького полку

Отаман Волох

Своїм зовнішнім виглядом отам Волох нагадував колишніх московських бунтарів Пугачова або Стеньку Разіна: кремезний, високий і широкий в плечах; на широкому селянському обличчі — чорні ямини від віспи; червона широка борода-лопатою; маленькі карі очі заховані глибоко в очні ямини. В товаристві старшин, коли він уважно прислухувався до розмови, під очима його повставала зморщка, а на обличчі та ледви помітна гра мускулів, яку можна було розуміти так:

— Ох мені, як складно він бреше... теж знайшли дурня, отак я вам і повірив... ні, мої панове, я розумніший, ніж ви гадаєте...

Зодягався він в синій жупан, червоні штани, чорну смушеву шапку з малиновим шликом і в козацькі чоботи.

Він не мав ні освіти ні призначення: „фельдфебель“ 124 Воронізького полку; у світову війну — поручник; за гетьмана значковий Запорізької дивізії. Все це стаж на ролі звичайного смертного. Однак він мав досвідчений життєв розум, був хоробрий і відважний і мав хист належно орієнтуватися в революційних обставинах, як і серед людей, яких революційна хвиля винесла на високе становище. С. В. Петлюра тримав його в резерві, як певного козира, котрим

гадав повернути колись все те, що програвалося ворогу.

На початку 1918 року, коли робітники арсеналу та збільшені полки в Києві загрожували існуванню Центральної Ради, Петлюра і Волох в постаті звичайних козаків Гайдамацького Коша Слобідської України пережили чимало бойових пригод, які надовго звязали цих героїв почуттям довіря з одного боку і самозапевнення з другого.

Всі хриstopродавці, — сказав Волох С. В. Петлюрі, коли його винесли раненого з залізничного двірця. — Українців мільони, а поглянь навколо — жменя нас, щоб боронить національну справу.

Цих слів не міг забути Головний Отаман. Бл. пам'яті Петлюра в справі визволення нації покладав великі надії на ті одиниці з народу, хто без школи, без матеріальних та інших цензів, а завдяки лише своїм здібностям, енергії і волі вийшов, як кажуть, в люди. Він гадав, що творчі сили, які були потрібні для відбудови нації, необхідно шукати десь серед юрби. Несвідомо для себе він був тим політичним романтиком, якими були російські народовольці 70 років. Пізніш отаман Волох розвіяв цей романтизм, посявши в душі Небіжчика сумніви за свої перші необережні кроки в постаті Директора.

Коли заарештували Болбочана, на команданта Запорізького корпусу С. В. Петлюра призначив отамана Волоха.

Волох не вірив кадровому старшинству і глибоко зневажав інтелігенцію.

У Кременчузі, оглядаючи полки, він зайшов в інженірну сотню. Командант сотні Несторенко знайомив козаків з технічною термінологією. Заложивши руки позад себе і заплющивши очі, ніби нічого не бачучи, з іронічним усміхом прослухав він лекцію. Потім наблизився до Несторенка і кепкуючи з його вимови, сказав:

— Антале-ген-ція... Аристо-кра-тія... Нам потрібні вояки, а не вчені люди. Геть з посади!

Інших змін він не встиг зробити: большевики облягли Кременчук і примусили Запоріжців відступити на Правобережжя

В середині лютого 1919 року Запорізький корпус розташувався в районі Умані: Мазепинський, Республіканський і Наливайківський полки на фронті у стації Тальне; Дорошенківський, Кармелюцький, Богданівський і Петлюрівський, як резерв, в Умані. Червоні війська, що насувалися зі стації Цвіткова, наскочили на Мазепинський полк. Мазепинці потрошили большевиків та захопили ворожі ешелони, гармати і обоз. Большевики одинули назад і підсилюючись резервами, мали на другий день знову перейти в наступ. Петлюрівський полк, що був в резерві, одержав наказ вирушити на фронт. Петлюрівці відмовились. Місцевий Звенигородський полк висловив їм свою солідарність. Подібний страйк у життю славетного корпусу був першою скандальною новиною. До старшин дійшли чутки про якусь агітаційну працю, яку оточення Волоха провадило серед козаків, однак доказів вони не мали. Наливайківці оточили Петлюрівців і примусили їх виступити на фронт.

Командування перегрупувало сили: полк Кармелюка був розташований на ділянці с. Легезин — та Татянин монастир; Дорошенківський — в районі стації Поташні.

Початок бою був щасливий для червоних: вони продерлися через Мазепинський і Республіканський полки і вийшли на Умань; другою кільцею вони зайшли в потилицю Кармелюкам. Командант Кармелюків полковник Троцький крикнув до козаків:

— Бачите орли! У ворога не вистарчає сміливості стати перед нашими очима; він ховається позаду нас... А ну, пісню!

— Ой, щож то за шум учинився!

Гукнули козаки, накинулися на червоних і погромивши ворожу кільону, вийшли на с. Доброводи; з Добровод через с. Дележанівку знову вернули в Умань.

Населення Умані, вирядивши Запоріжців на фронт, гадало тепер зустрінути червоних. Пролетарі озброїлися берданками, понаряжувалися в червоні кольори і вивнесли червоні прапори. Попереду натовпу манячив молодий рудий панок з великим чубом, що стирчав у нього, як у півня гребінь із трьома пишними червоними стяжками на грудях. Він зібрався було промовити привітне слово, коли приглянувся, рятуй Боже... Кармелюки.

Полковник Троцький, сплюнувши з досади, сказав бунчужному:

— Потягни отого рудого за чуба. Жах, яка бридка і нахабна морда.

Слідом за Кармелюками в Умань увійшов зі штабом і отаман Волох. Міська дума вирішила для зустрічі його своїх представників. Волох вислухав привітання і зупинившись на них своїм глумливим поглядом, ущіпливо відповів:

— Антиле-ген-ція... буржуї...

Більше нічого не сказав; повернувся і відійшов. З Умані Запорізький корпус виступив в Одесу, на з'єднання з військами союзного командування.

В с. Теплику Волох закликав до себе вірних гайдамаків, яким сказав:

— Карта Петлюри побита; ним користуються тепер всевітні посіпаки: поміщики, банкіри, попи, купці та інші. Нині я в імені селян, робітників і козаків підіймаю червоний прапор для вашої слави й добробуту, під який закликаю всіх вас стати й боронити його.

Другого дня він оголосив універсал, яким касував Директорію і приймав радянську програму. Козакам дав розпорядження про обрання делегатів до корпусного комітету.

Ніби зпід землі виросла в Теплику делегація від червоної армії, яка прибула прийняти під своє опікування Запоріжців. На церковній площі вони збудували трибуну. Позбігалися селяни й козаки. До трибуни підійшов матрос в шкіряній куртці і в шкіряному кашкеті з червоним бантом на грудях, з двома самопалами на паску і гранатами за плечима. Він чемно вклонився юрбі і, як той птах, злетів на трибуну. На трибуні щось подумав, махнув в повітрі рукою, ніби відігнавши мух і розпочав:

— Товариші! Наші вороги — поміщики, капіталісти, офіцери...

Запоріжці в часі відступу на Одесу

— І большевики, — гучно почав з юрби високий сухорлявий козак з довшим оселедцем, що викотився йому на чоло під самі очі.

Промовець допитливо зупинив за нього свої очі, чогось вічкуючи.

— Правдиво сказано, і большевики! — безапеляційно підтвердив другий козак з юрби.

На трибуні виникла замішанина. Нею скористався полк Троцький і наказав оголосити в полку тривогу. Полк справно зібрався в рядах, мовчки дошукуючись причини такої несподіванки. Залунала команда:

— В похід руш!

Коли вийшли з Теплика, полк одержав наказ пересунутися в с. Ободівку.

За Кармелюцьким полком, не знаючи, до чого це все йде, виступили інші полки корпусу. Алеж на трибуні ще довго манячила постать в шкіряному кашкеті і довго ще було чути:

— Товариші! Провокація!

Большевицька делегація не зважилася повернути до своїх з порожніми руками, тай собі перенеслася до Ободівки, гадаючи, що шляхи й зміна обставин на добре вплинуть на козаків. Однак вийшло не на їхнє: полковник Троцький наказав всипати кожному з делегатів 25 канчуків. На лихо делегації, ліктори трапилися не з числа формалістів: всипали по 25 та ще від себе додали по 10.

В м. Чечельнику команданти окремих частин усунули Волоха від командування корпусом, який доручили команданту дивізії отаману Загородському.

Дізнавшись від звязкових, що союзне командування покинуло Одесу, Запоріжці повернули на Роздільню — Тираспіль. Йшли навколо оточені ворогами: попереду — червоні повстанці; позаду большевицькі війська. Погромивши червоного отамана Дячишина і продершись на Роздільню, через залізне кільце повстанчих сил Григорієва, корпус нарешті розташувався в околицях Тирасполя. Команда корпусу визнала положення трагічним і дала розпорядження перейти румунський кордон. Отаман Волох цього розпорядження не визнавав. Він зібрав Гайдамацький полк, якому сказав:

— Старшини корпусу відомі контрреволюціонери і вороги для нас, робітників і селян, надумали тікати за кордон...

— Туди їм і дорога, — побажали гайдамаки.

— Постривайте, дайте сказати: вони гадають перевезти до Румунів військове майно і все добро, що забрали на Україні. Добро це запрацьоване болючими мозолями наших батьків і матерей. Як ви на це? Погоджуєтесь?

— Дурнів серед нас немає годитись. Не дамо і за кордон нікого не пустимо, — відповіли гайдамаки.

Тогож дня з вірними гайдамаками, що склали курінь Холодний Яр, Волох захопив стацію Тираспіль, загрожуючи розстрілом кожному, хто мав намір перейти кордон. Кармелюцький полк утихомирив гайдамаків і полонив отамана Волоха.

На весні 1919 р. Запоріжський корпус, багато зазнавши лиха в Румунії і Польщі, нарешті зєднався з головними силами Директорії. Запоріжці чекали суворого покарання Волоха, якого комуністична ідеологія не викликала жадних сумнівів. На їх здивування С. В. Петлюра повернув йому Гайдамацький полк. Волоху поталанило: склад міністрів в той час був лівого напрямку і цілковито поділяв радянську програму Волоха. Головного Отамана він переконав, довівши йому, що його універсал був лише стратегічним кроком обійти большевиків, коли не силою то хитрощами; у повстанців же, імя яких легіон і з якими він перебуває у тісному контакті, універсал зміцнив віру і надію на нього, С. В. Петлюру.

— Ти наш батько, а ми твої діти, — доводив він Петлюрі: — Твоя сила не тут, а там, де повстанці. Там краще дбають про твій добробут. Дай лише дістатися мені на Харківщину, то сам зобачиш, чия правда, а чия кривда.

В липні місяці він був призначений головним отаманом усіх повстанців України. Йому видали великий аванс на організаційні витрати і безтерміновий відпуск на Слобожанщину. Бог то знає, чи дійсно він був на Харківщині, тільки зі Жмеринки від надіслав гайдамакам листа, запрошуючи їх покинути Петлюру і мандрувати до нього. Команданти Гайдамацького полку Виноградів і кінного дивізіону Сікорський перехопили цього листа і стали гайдамакам на перешкоді. Почувши про ці заходи, Волох дав відповідні зарядження своїм однодумцям Ліневському й Маслоу, котрі користувалися у гайдамаків великим авторитетом. Гайдамаки заарештували Виноградова й Сі-

корського: Виноградова забили, а Сікорський якось утік.

— Кадрових старшин треба винищити, як шкідливих хорваків, — сказав при цій нагоді Волох своїм землякам поручнику Семеренку і сотнику Козієнку.

— О, я їх добре розпізнав за часів моєї царської служби. Царський режим міцно укорінив в їх голові одне, що старшина усе і над усім. Таких кар'єристів і посіпак, як вони, треба десь пошукати, тай не знайти. За революцію вони присмиріли, такі манесенкі та низенькі. Алеж дайте час, коли вони знову зачують під ногами твердий ґрунт. Знову залунає, що вони навіть в лазні — полковники або генерали. До української справи вони присягалися з обрахунку, що вона найкраще забезпечить їх положення. Я певен, що недалекий той час, коли Петлюра залишиться виключно з кадровими старшинами, які перед усім світом роздують кадило, що їх батьки, певно Орловці, Тамбовці, Куряни, були завзятими самостійниками, а вони... Де-які з них кажуть, що в рапорті до царя, ще за мирного часу вони вимагали незалежної України. І де ті очі у Петлюри! Кумедія тай годі!..

7-а Запоріжська дивізія була обурена такими розмовами і поведженням Волоха і Гайдамацького полку і вимагала від С. В. Петлюри суворого покарання Волоха, загрожуючи в противному разі вийти зі складу корпусу. Якраз на цей час до Петлюри наспів Волох з Харківськими повстанцями, які піднесли Головному Отаманові хліб і сіль від усього селянства України.

С. В. Петлюра наказав розгорнути Гайдамацький полк в бригаду і доручити бригаду отаману Волоху. Однак було запізно: Українську Армію оточили Денікінці з півдня і заходу.

На початку грудня 1919 р. вона опинилася в Любарі на Волині, куди надійшов і Волох зі своїми Гайдамаками.

Невідомо, відкіля і як, тільки в Любарі повстала, в десятки кроків від постою Головного Отамана, Вовчанська революційна рада, яка оголосила відозву до козаків, запрошуючи їх переходити в червону армію. Отаман Волох був призначений главкоюверхом усіх червоних сил на Правобережжю. Тогож дня Волох захопив державну скарбницю.

В трикутнику смерті, почувши про зраду Волоха, С. В. Петлюра, зі сльозами на очах, сказав:

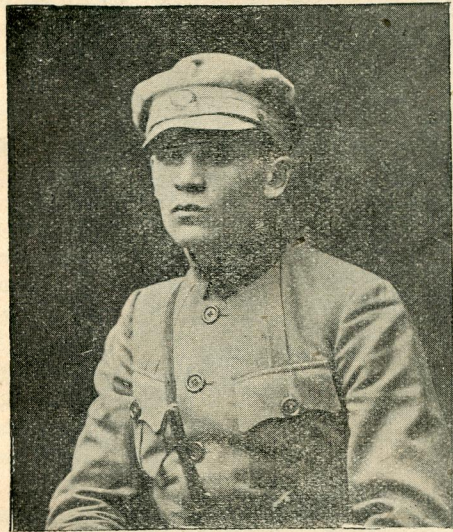
— Нещасна Україна! О, morituri te salutant!

Січові Стрільці у Натіїва

Зі споминів бл. п. Івана Андруха, сот. С. С.
(Докінчення)

Автор цих споминів сотник СС. Іван Андрух, бувший підхорунжий УСС., родом з Перемишля, визначився в часі визвольних боїв на Вел. Україні, зокрема під Мотовилівкою, розстріляний більшовицькою червоничайкою разом з поетом Грицьком Чуприкою весною 1921 р., як діяльний член „Київського Повстанчого Штабу“

Та це не вдалося, бо стрільці заявили, що скорше підуть додів, як у другі батерії і тоді сот. Дашкевича назначено лише старшим старшиною батерії, а к-ром її назначено Наддніпрянця. Не зважаючи на все, батерія не одержала гармат до кінця свого перебування в Запор. Корпусі.

Сотня Загаевича і Андруха разом з 2-им Запор. полком вирушили пішим порядком зі Сватова до с. Білокуракіна, що 70 верств від Сватова. По дорозі нераз висвистували стрільці жінок, які безстидно тяглися з козаками Запорозжцями, сидячи на повозках та граючи на балалайках. Стрільці зривали російські кокарди у тих козаків і старшин, які не хотіли надівати українських знаків. В селі Білокуракіні відбулася парада, на якій був военний міністр Рогоза. На цю парад у зібралася ціла Запор. Дивізія, себто 1-ший Запор. полк ім. Дорошенка, 2-гий Запор. полк, кінний полк ім. Костя Гордієнка з батерією. 3-ий Запор. Гайдамацький полк відійшов на позицію і участі в параді не брав. Военний міністр в привіт от. Натіїва і Болбочана оглядав цілу Дивізію, інтересувався особливо стрільцями, розпитувався, скільки їх, як заховуються і т. д. Дивізію оглядав також к-р німецького корпусу, якому підлягав Запор. Корпус. Він також звернув увагу на карні і великі стрілецькі сотні і висказав своє задоволення.

З Білокуракіна вирушила вся Дивізія до Білолуцька, 15 верств на північ від повітового міста Старобільська. В Білолуцьку 3-ту кулеметну ватагу розділено на дві сотні і утворено з неї другу кул. ватагу (на місце розбігшоїся 2-ої скорост. сотні) з самих спеціалістів кулеметчиків під к-ою сот. Турка Михайла і старшин хор. Глови Василя та хор. Сагайдачного Петра. Решта 3 ої кулеметної ватаги остала під команду

сот. Андруха зі старшинами хор. Мельником Федором, Шараневичем Миколою та Загаевичем Матвієм. 2-а кулеметна ватага була справді кулеметною, себ-то мала 10 скорострільів Максима на двоколках з кіньми і всім приналежним майном, а 2-а кулем. ватага мала 5 скорострільів без двоколок і коней і числилася сотнею пішою таксамо, як бомбометна сотня, яка була окремою пішою сотнею. На охорону демаркаційної лінії був післаний 1-ий Запор. полк ім. Дорошенка, та коли большевики нічним набігом його прогнали з визначеної лінії і почасті розбили, 2-ий Запор. полк мусів післати на підмогу 1-ий курінь під к-дою Зілінського, якому на доповнення додали ще бомбометну сотню сот. Загаевича і 2-гу кулеметну ватагу. Відділ цей заняв позицію над річкою Айдар між селами Айдар і Колесниково. Оце стрілецькі сотні попали під безпосередню к-ду курінного, якого більше за всіх не любили за його неграмотність та звірське поведення з населенням. Він накладав більше служби на С.С., наказував ім грабувати по селах, які лежали на нейтральній зоні, де грабили також і большевики. Тому, що стрільці справлялися не так, як Запоріжці і не відважувалися рабувати коров, грошей та збіжжа у мирного українського населення, яке всетаки була надія позискати для України, то курінний подавав рапорт в штаб полку, що С.С. це банда, яку слідувало-б лише розігнати. Зтягано контрибуції, як у селян по українському боці, так і по большевицькому, що не обходилося без звірств над населенням і без кражі навіть великих сум. Коли сот. Загаевич домагався звільнити його зпід підлеглости кур. Зілінському, то на нього послано силу наклепів з домаганням прогнати його як нездатного командувати сотнею. Це все не могло додатно вплинути на якенєбудь співжиття С.С. з Запоріжцями. Якраз в той час 27. серпня прийшов наказ від гетьмана, що Запор. Корпус мусить йому присягнути на вірність. Стрільці не знали, як поставитися до цього факту, бо Галичани боялися, що присяга замкне ім поворот додів, старші віком не хотіли ангажуватися присягою до дальшої служби в армії, а багато не могло рішитися, не знаючи думки других стрільців, яких всетаки більшість була поза Запор. Корпусом. На просьбу к-рів стрілецьких сотень і кур. Сушка, який якраз тоді приїхав з Київа відвідати С.С. і передати деякі новини, от. Натіїв відложив присягу 2-ому Запор. полку до приїзду делегатів від С.С. з Київа. Делегатами поїхали в Київ сот. Чайківський і кур. Сушко і ім поручено вяснити становище Галичан після присяги та думку решти старшин С.С., які були в Київі. Кур. Сушко і Чайківський були в цій справі у гетьмана і цей сказав, що присяга обов'язує С.С. не щодо речинця служби, а щодо самого повнення служби і що С.С. будуть користуватися всіми правами Наддніпр. Українців і право горожанства кожному С.С. може бути дано. Відносно повороту до Австрії — австрійський посланник відповів, що присяга не перешкоджує повороту в Галичину і стрілецькі старшини в Київі рішили, що краще є зберечи сотні і присягнути, що може вплинути додатно і на позволення збирати на ново полк, як не присягати і бути розігнаними.

Після гетьманського прийняття 21. V. 1918. р в Києві з приводу приївду делегації від Сірої Дивізії, сформованої австр. командуванням у Володимирі Вол. І ряд сидять від ліва до права: ген. писар, тепер загально відомий, Полтавець-Острияниця, пор. австр. розвідки, тепер відомий комуністичний діяч Матвій Яворський, ген. Богданович, комдт. похідної гетьманської канцелярії, ген. осаул Устимович, ген. хор. інж Крига, тепер славний інж винахідник П. ряд королівський угор. комісар Добай, ген. оберет принц фон Гервайд, гетьман Скоропадський, болгарський посол Шишманов, нім. легаційний радник граф Берхерн, Ш. ряд (в горі): граф Бірман, ген. Присовський, комдт. штабу Сірої Дивізії Пильниченко, проф. Калинович, співробітник гетьманської преси і реферату пропаганди Зеленський, кн. Голіцин, приділений до Сірої Дивізії бл. п. Іван Коссака, мін. бюро Полтов

Та не всі стрільці задоволилися тими відповідями, бо не всі ще погодилися з думкою, що ради самостійності треба залишити мрії про повстання проти гетьмана і біля 30 відступило від присяги. Їх негайно увільнено з полку. 10-а сотня Рогульського, яка була окремо від полку, не присягала зовсім. Стрільці, які були у других полках Запор. Корпусу, як прим. в полку Костя Гордієнка, ціла кінна скорострільна сотня виключно з С.С., в більшості присягла, а лише незначна частина відступила від присяги.

Мимо того, що в 2-ому Запор. полку було три піші сотні С.С. і одна скорострільна — скількистю поверх 500 людей, к-р Дивізії і 2-ого Запор. полку от. Болбочан не хотів ніяким чином згодитися на утворення куріня С.С., який мігби становити три-четверті 2-го Запор. полку і тим самим інші куріні, які мали по 60 до 200 людей, осталиб в меншості. Утворенню стрілецького куріня шкодили багато і жінки, які їздили з старшинами ненавидженими С.С.-ами, а які безумовно мали вплив на командний склад. Коли домагання відносно їди, платні і т. д. стрілецьких старшин ставали безуспішними, вони рішилися видавати сатиричний тижневик «Бомбометчик», де в формі сатири та просто сміху висказували свої жалі. Та після другого числа заборонено друкувати «Бомбометчика».

При кінці серпня одержано наказ 2-ому Запоріжському полку з двома батареями вирушити на Чернігівщину в Стародубський повіт для охорони демаркаційної лінії, тому що большевицько настроєне населення там

дуже ворожо відносилось до Німців і їм ніяк не було обороняти цей район. Коли другий Запор. полк прибув на ст. Свагово для вантаження, з Києва приїхав якраз кур. Сушко, який привіз конкретну вістку, що гетьман годиться на формування окремого полку С.С. в Білій Церкві і дозволив виділити С.С. з Запор. Корпусу, який тоді вже передано під команду генерал. хор. Б. Стрільці дуже врадувалися цією вісткою, що зберуться знову в один полк, в одну сімю, де один другого розуміє, один другого поважає і всіх лучить спільна ідея і де нестрашний ніякий ворог. Та от. Болбочан без наказу згори не хотів відпустити С.С.

Тоді стрілецькі старшини заявили, що С.С. як карні вояки не відмовляться від ніякого наказу, але поставили домагання, щоб от. Болбочан зарядив слідство в справі крадіжки і грабунків кур. Зілінського над Айдаром, тому що С.С. зі злодіями працювати не можуть, щоб викинено з полку і зі штабів всіх жінок, яких сам от. Болбочан возив з собою аж дві усунення з посад всіх кацапів старшин та утворення з стрілецьких сотень окремого куріня. Зразу от. Болбочан під впливом жінок і кацапських дорадників загрозив розділом стрільців між другі куріні та побачивши, що С.С. можуть одної хвилі забратися з полку і відіхати до Білої-Церкви без його дозволу, через що у нього осталоб всего 300 людей, пообіцяв виповнити всі домагання. Сповнив однак лиш останнє. Вилучив С.С.-ів в окремих курінь.

Так С.С. переїхали в перших днях вересня через

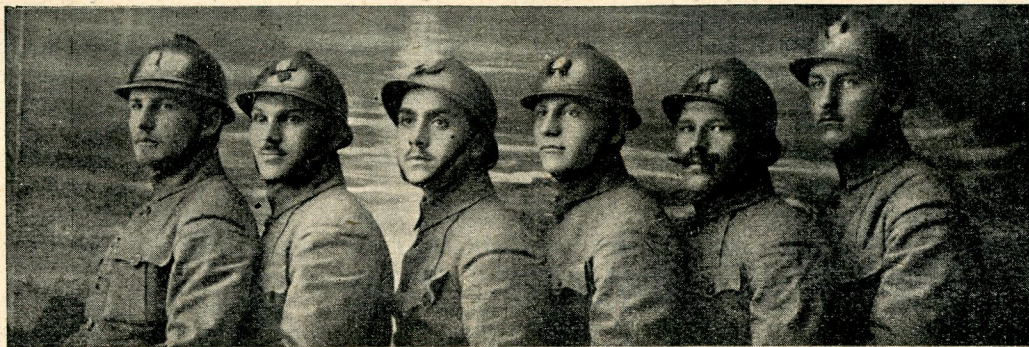

Харків, Гомель в Семенівку, що 50 верств на схід від м. Новозибкова. По дорозі не обійшлося без того, щоб не обрізувати кацапським офіцерам пагонів, якими вони пишалися по стаціях. З Семенівки виправлено 2-ий Запор. полк на охорону демаркаційної лінії від м. Стародуба по с. Азоровку, себто на 30 до 40 верств. 2-ий Запор. полк підчинено тут також німецькій бригаді,

яка дуже живо заопікувалася новоприбувшою частиною і слідила за кожним її кроком. С.С. втішилися, що може хоч Німці возьмуть в свої руки все і сконтролюють постачання полку, рахунки і т. д. Та дарма. Німці лише в оперативному відношенню інтересувалися полком, а внутр полку на жаль не мішалися. Стрільці ходили обдерті, босі і голодні — робили службу в холодні ночі серед дощу, який доскулював цілий час побуту на Чернигівщині. Та кожний стрілець знав, що скоро прийде наказ відїзджати до Б. Церкви.

Скоро стрілецький 3-ий курінь став на позицію в с. Азоровка і Демянка для здержування контрабанди і ворожих налетів на українські села, зараз контрабандисти пізнали, що через цей район не перепустять їх за ніякі хабарі, гірше як за Німців. Під проводом кур. Сушка робить курінь два рази наступу на неутральні села, які займали большевики і мимо того, що проти нього стояли самі матроси і «червоні козаки», себ-то Таращанці з Гребінком на чолі — він проганяв їх аж до ріки Десни. І там осталися сліди по С.С. — високі стрілецькі могили, яких чимало по всій Україні. Всіх кацапів, які переходили з совдепії на Україну шукати легкого хліба у гетьмана, стрільці повертали назад до совдепії з загрозю, що як появляться щераз на Україні, то розстріляють. Населення, яке до приїзду 2-го Запор. полку бачило лише Німців, які забирали у нього без плати все, що під руки попалося, владувалося укр. військом. Воно ранше нарочно приводило собі на поміч большевиків, які ночами нападали і душили сотнями Німців, а Німці знову в заплату палили села та забирали все майно. До Галичан зразу ставилися з резервою, думаючи, що їх гетьман посилає для реставрації економії та опісля побачивши, що вони поведуться чесно і справедливо, полюбили їх і цілими товпами з плачем прощали стрільців, які відходили з села. Сотня, яка відходила з села, була звичайно вся заквітчана квітами з повними сум-

ками хліба і сала. Характерний був випадок в селі Бучках. До цього села заїзджав «карательний отряд» місцевого поміщика, зложений з чотирох кацапів офіцерів і 25 юнкерів та панських слуг. Відділ цей збирав по селах забрані з економії речі і при цьому робив багато надужиття і здирств, а неодному попалося і нагаїв чимало. Кур. Сушко занявся докладним розбором цієї справи і зна-

Старшини сотні пішої розвідки (полевой жандармерії) 1 п. п. С.С. в Києві. Перший з ліва сот. Володимир Стефанишин, командант розвідки.

ючи, що згори не дозволять обезброїти цього відділу, сам рішив його обезброїти і арештувати. Коли вже карательники сиділи арештовані, стрільці самовільно нічю витягнули з хати офіцерів і за селом випарили їм по 150 шомполів, кажучи, що вони знають, що у офіцерів багато грошей, та Січові Стрільці грошей не хочуть, а бють їх за кривду, заподіяну населенню.

5-го жовтня прийшов з Військового Міністерства наказ через Штаб Запор. Дивізії і Січові Стрільці зістали стягнені з фронту до села Воронок, Чернигівської губ., де вони мали віддати все полкове майно 2-ому Запор. полкові. Хоч як прикро було стрільцям здавати ручниці, та ради розлуки Запор. полком і в надії на те, що все таки через кілька днів одержать зброю назад — здали її і 10-го жовтня цілий курінь С.С. зовсім не дружелюбно розстався з 2-им Запор. полком і під проводом кур. Сушка відправився ешеленом через Київ та 15-го жовтня прибув до Білої Церкви.

Стрільці, які були по других полках Запор. Дивізії, були порозкидані по різних сотнях і більше зжилися з Запоріжцями, та мимо того, коли дозволено їм виїхати до Білої Церкви, всі вони опустили ряди Запорощів і вернули до С.С. Гарматчики під проводом сот. Дашкевича також повернули до Білої Церкви ще в перших днях жовтня.

с. Зеленче,
15-го жовтня 1919 р.

Півсотенний (поручник) Київських Січових Стрільців Володимир Стефанишин (в однострою 2. запоріського полку), родом зі Станиславова, бувший підхорунжий Галицьких Січ, Стр., одив з найвизначніших молодших старшин корпусу СС ранений декілька разів в боях на Вел. Україні, погіб в останнім повстанчій випаді от. Гютюника дня 6. лист. 1921. р. під Коростенем.

„Гнилицький бунт“

Написав Василь Бачинський, 6. сот. У. Г. А.

Зимою 1919 р. був я приділений до тернопільського коша, де формувався подільський полк ім. С. Петлюри.

В коші йшла звичайна кадрова праця, себто вишкіл новобранців. На перешкоді вишколові стояв брак військесвого приладдя, як крісів, ременів, набійниць, одностроїв, тощо, та усі ці труднощі поборювали так старшини як і стрільці, бо усім присвічувала велика ідея боротьби за власну державу.

Крім вісток, які надходили з фронту були ще і другі напів воєнні, які надходили із різних закутин українських земель. Вони немало тривожили кожного, кому добро батьківщини лежало на серці. Тут і там творились поодинокі „республіки“ цих громад, які не хотіли сповняти наказів своєї влади.

Одною з таких вісток була відомість, що село Гнилиці збаражського повіту „збунтувалося“. Цей бунт полягав в тому, що селяни убили місцевого поміщика, а що важніше, що не хотіли давати людей до Української Армії та загалом не підчинялись ніяким наказам української влади. —

На усмирення села та на переведення бранки вислала тернопільська Окружна Команда військовий піхотний відділ, якому до помочі додано одну чи дві полеві гармати.

Цим відділом командував хор. Евст. Голубович та хор. гарматчик Евген Крохмалюк.

В кілька днів після відходу відділу до Гнилиць, рознеслась по Тернополі вістка, що Гнилиці та ще кілька сіл ізза бувшого кордону (бо Гнилиці положені при самім бувшій австрійсько-російським кордоні) розоружили той відділ, а людей забрали в полон та поправили до „Росії“.

Внедовзі ця відомість оказалась правдивою, бо почали одинцем та невеличкими гуртками надтягати стрільці з цього відділу, який пішов на Гнилиці. Вкінці зявилися і оба команданти та вповні потвердили цю відомість. —

Відділ був настільки необережний, що усі ввійшли в село, а гармати устали в середині села біля громадського дому, де містилася станиця державної жандармерії.

Село знало зразу, в якій цілі та з якими намірами прийшов цей військовий відділ. Головно дезертири, яких було повно в селі, були тими, що зааяргували сусідні села зпоза бувшого австрійсько-російського кордону, які узброєні почали окружати Гнилиці, зглядно військовий відділ.

Одним з найрухливіших в цій акції був якийсь Дереш (сліпий на одно око) і саме він брехливими та неправдивими вістями зааярмував сусідні села, які вирушили на оборону Гнилицям.

Відділ найшовся в такій ситуації, що про оборону навіть не думав, а кінець був такий, що бунтівники усіх розоружили, забираючи і гармати, здемолювали станицю державної жандармерії, а самих жандармів обрабували. Це саме зробили зі стрільцями та старшинами, тільки що у них не було що рабувати.

Розоружених поправили бунтівники за бувший кордон, оскільки собі пригадую, до Лановець.

По дорозі (бо була це неділя чи якийсь свято) стрі-

чали полонені багато людей, які не лише терпкими словами, але і буками частували стрільців та старшин.

Вкінці доправили полонених до якоїсь команди, яка передержала усіх через кілька днів в арештах, а відтак пустила їх на чотири вітри; не видала однак ні зброї ні зрабованих річей.

Так менш-більш представляли справу ті, які повертали „з полону“.

Саме тоді формував я в тернопільському коші курінь, який після короткого вишколу мав відійти під Львів.

Одного дня візвано мене до Окружної Команди, де я одержав приказ відіхати з відділом стрільців до Гнилиць та зробити там лад. Мій відділ числив коло 40 людей. Усі ми виїхали підводами з Тернополя до Збаража. Тут Повітова Команда додала мені ще коло 30 стрільців, бо як мені говорили, відділ, з яким я виїхав з Тернополя, буде для Гнилиць забавкою, а ніякою силою, яка могла би усмирити бунт.

Я рад не рад влучив ще до свого відділу і збаражських стрільців, та робив я те не радо, бо я тих людей не знав та бачив їх перший раз в життю. Мої побоювання оказались незабаром оправданими, бо як відділ віхав в лубянецький ліс, почалась стрілянина наче на фронті. Це стріляли „на віват“ головно ці, які мали скріпити відділ, а яких додано мені в Збаражі. Треба було спинити цілу валку, перемішати тернопільський відділ зі збаражським, і в цей спосіб запобігти дальшій стрілянні, яка кожного, хочби найбільш холоднокровного вояка, виводила з рівноваги.

При відділі було кількох кіннотчиків, а між ними один старий вояка булавний, якого назвиска уже не тямлю, як рівнож не пригадую собі, чи був ще хто зі старшин.

Не доїзджаючи до Гнилиць, стрінули ми по дорозі о. Вітошинського, пароха збунтованої громади, який розказав нам, що діється в Гнилицях, та завернув і поїхав з нами.

Недалеко перед селом спинилась ціла валка. Стрільців поділив я на невеличкі відділи та дав приказ, що ці відділи мають у певній віддалі від себе (так щоби була лучба) окружити село, нікого ні з села, ні до села не пускати та звертати головну увагу на схід, відки могла прийти поміч Гнилицям.

Коли відділи окружили село, я та коло десяти стрільців віхали в село.

Я після по громадського комісаря та приказав скликати негайно громадську раду. Коли усі радні зійшлися, то дістали приказ видати усіх дезертирів, видати зброю та повернути шкоду, яку понесла державна жандамерія та стрільці в часі їх розоруження та рабунку. В противному випадку відділ остане в селі і то на кошти громади так довго, поки цей приказ не буде сповнений.

Стежі, які стояли кругом села, дістали наказ вислати по двох людей до команди відділу, де отримали солому, дерево та харчі, і це все відставили підводами на місце постою стеж.

Стежі варили харчі та грілися біля огнищ, бо на дворі був сильний мороз. Стрільці стояли на стежах день і ніч та сповняли свій обов'язок як найкраще.

„Повстанці“ побачили, що це непереливки, та що з нами не піде справа так легко, як з попереднім відділом.

Я був певний, що село видасть зброю та поверне на-несену шкоду, але дезертирів не видасть. Так і сталось.

Тоді стежі, які стояли кругом села, вислали більшу часть своїх людей до команди, з яких утворився відділ коло 50 людей, і з цим відділом зробив я перегляд цілого села т. зн. стрільці перетрусили докладно хати, стодоли, стайні, стіжки та усі закутини, де тільки могли укриватись дезертири.

Через кілька годин біля громадського дому стояв відділ дезертирів, здорових та молодих людей, який чисельно значно перевищував наш військовий відділ.

Громада доставила потрібне число підвод і ми враз „з добицею“ подались до Збаража, а відси до Тернополя. Дезертирів передали військовій команді.

Яка була дійсна причина Гнилицького бунту і масової дезерції, не знаю.

Чи то, що Гнилиці були далеко від Львова, і „Поляки до нас не прийдуть“, чи то, що лежали на самому бувшому австрійсько-російському кордоні, та підпали під вплив некарних зазбручанських елементів, мігби вказати хтось, хто під той час жив в самому селі, або хочби повітовому центрі Збаражі.

Нарис історії XIV. Бригади

Написав пор. Карло Аріо

(Продовження)

III. Денікінський фронт.

Відходячи на фронт, бригада представляла собою таку силу: 3 піхотні курні, разом коло 1000 крісів і 16 скорострільів, 3 гарматні батерії по 3 гармати тридюймовки, і відділ бригадної кавалерії коло 25 шабель. Незважаючи на досить часті випадки поворотного і плямистого тифу, стан боевий був досить сильний, бо підчас цілого побуту на Україні найсильніший. Хоча вартість була відносно дуже мала.

Відхід з м. Винниці наступив 1. жовтня 1919 року. День був гарний і теплий (як взагалі перші тижні цієї осені були чудові). О 7 год. ранком станула ціла Бригада на великій площі між касарнями, готова до відходу, з виїмком обозу, який лишився на дальше у Винниці. Після звіту, який відібрав майор Оробко від поодиноких кмдтів відділів і окремих підвідділів, і після дефіляди, рушила бригада в приказанім напрямі через Винницькі хутори. Перший приказ звучав: осягнути район Каменка-Текитака, а по дальші прикази зголоситись в кмді Корпуса, яка тоді стояла, вже повернувши з большевицького фронту з Козятини, в Милівці. В районі Каменка кватирувала бригада два дні. На третій день рушила бригада до Ілинець, київської губернії. Після виданої кмдою Корпусу диспозиції ворог був покищо в дефензиві і то в районі Умань—Монастерище. Наша задача була: заняті відповідні позиції, окопатися, вести розвідчу службу в сторону ворога і чекати дальших приказів. Бригада заняла відповідні опірні точки перед Ілинцями на схід. Окопались однак не одноцілим фронтом, а причілками. Наше ліве крило дотикало до правого крила 8 бригади, яка стояла тоді своїм лівим крилом на східнім краю села на висоті „Z. O.“ Звідти позиція переходила через 182, через річку Соб на захід від села Райки. Праве крило оперлось о Барбанівку, замикаючи великий яр, який тягнувся аж до дороги Барбанівка—Райки. Дальше через кавалерійські або піхотні стежі держала бригада лучбу з „Київською групою“ Дієвої Армії, яка стояла в районі Гайсин—Дашів.

Прохарчовання весь час позиційного фронту було добре. Жнива були гарні і пересічно багаті. Були і гроші. Зрештою і інтендантура доставляла по змозі точно в свій час потрібні харчі. Доставка харчів інтендантурою була організована ще у Винниці і то в цей спосіб, що харчі доставляла інтендантура 2 рази тижнево вузко-торівкою, яка провадила з Винниці через Вороновиці на Гайсин. В тій цілі була уряджена експозитура провіантури з 15 возами на станції Фердинандівці, около 25 верств на захід від Ілинець. Тут задержувались вагони з харчами і скидували майно, яке переймала експозитура і доставляла бригадним частинам.

Побут тут був досить приємний і спокійний, гарна, просто чудова погода сприяла нашому стрілецтву, яке по більшій часті було дуже скупо на зиму вивінуване. Тільки в ночі було досить холодно і вохко, бо тягло зимним повітрям зі ставу і річки.

7-ого жовтня 1919 р. дістала бригада приказ відійти до Дашева. Дашів представляв собою вже вихідну точку будучих боїв з Денікіном.

8-ого жовтня прибула бригада до Дашева. Дашів мале, повітове, українське містечко, дуже гарно положе. Окрасою міста є великий і чистий став, через став плила річка Соб, яка розділювала місто на дві частини. Одна північно-східна частина, властиве місто, навіть не дуже таке жидівське, як звичайно малі містечка на Поділю або Волині. Навіть досить чистий ринок припірав до великого і гарного парку. Через середину переходив широкий, добре удержаний битий шлях, який провадив з Ілинець до Гранова. Через широку греблю переходилося на другу сторону міста, яке зачиналось великим паровим млином при самій греблі.

Бригада була розложена так: I. курінь стояв в селі Купчинцях, II. курінь в східній часті Дашева, включно з палатою графа Потоцького, де був штаб куріня і кавалерія бригади. III. курінь стояв в північно-західній часті Дашева. Штаб бригади, артилер. полку і частини підчинені безпосередно бригаді коло по-півства. Сам артилерійський полк в Полеві. Позиції

між оба крила, які дотепер висіли в повітря. Головною ціллю Денікіна було розірвати і відтяти від себе обі Армії, зглядно розбити насамперед окремо Дієву Армію, зайняти Жмеринку, а відтак розбити Галицьку Армію і зайняти Винницю та Козятин і тим самим мати вільну дорогу на Жмеринку—Київ. В Києві тоді стояли Денікінці, однак стояли в тяжкій боротьбі з большевиками. Тому отже негайна поміч для Києва була аж надто конечна.

Оперативний приказ з Корпусу одержала бригада телефонограмою вечером. Усі частини одержали негайно по від'їзді начальника штабу III-ого Корпусу авізо, в яким приказано поготівля з тим, що завтра почнетя загальний наступ на ворога — напрям Монастирище — дальші оперативні прикази слідууть.

Так отже бригада мала найменше 12 годин часу на приготування, поминувши те, що цілий час була приготуванна на все, стоячи на позиції.

Корпусний приказ був такий: „Загальний наступ III-ого Гал. Корпусу в злуці з Дієвою Армією У. Н. Р.

Напрям: III. Корпус по обох боках вузкаторівки Липовець—Христинівка.

Перша ціль досягнення — залізнодорожний вугол ст. Христинівка. Дієва Армія У. Н. Р. буде наступати вздовж залізничного шляху Жмеринка—Бізуля.

Ціль: осягнути лінію (менш-більш) Умань—Гайворон—Рудниця.

14 бригада на правім крилі Корпусу хоронить те крило і держить злуку з Київською групою, яка матиме наступати через Гранів. Напрям наступу через

Слободище. Осягнути вузкаторівку, збурити шлях і евентуально, оскільки буде потрібно, помогти з полудня здобути Монастирище місто. Зв'язок з Корпусом: телефонічним полученням. Зв'язок з 8 бригадою стежами, розуміється, оскільки би крила обох бригад не сходились тісно з собою. Оперативний, бригадний приказ звучав менш-більш так: подано загальну ситуацію на фронті (відпис з корпусного приказу) відтак диспозицію: 14-та Бригада наступає завтра то є 11. VIII. в злуці з цілим Корпусом через Слободище на вузкаторовий шлях. I. курінь (змінений одним курінем 8-ої бригади перейшов до с. Полевие і східної часті м. Дашева) наступає з свого місця постою через -ф- 239, через цвинтар і село Слободище, через с. Тернава, с. Дубровка на вузкаторовий шлях.

II. курінь наступає з Дашева через м. Китайгород, с. Слободище, с. Леухи, с. Терлиця, с. Холодіївка на вузкаторовий шлях. Праве крило по осягненню лінії оперти при шляху о хутір Пожинки.

Негайно по осягненню вузкаторівки мають саперські стежі знищити шлях в двох місцях найменше на просторі 2 (двох) кілометрів. В тій цілі виділить саперська сотня 2 стежі з відповідним вярдом, які мають держатися при резерві. Бригадна артилерія іде шляхом II-ого куріня і має держати злуку з штабом куріня для порозуміння щодо заняття евентуальної боевої позиції і взагалі для співділення.

I. курінь держить перманентно злуку з правим крилом 8 бригади, яка має наступати через Сл. Росоховату. (Далі буде)

Листа втрат I-ої бригади УСС. (1919 р.)

В минулому місяці повернув з Великої України о. Макарій Каровець, колишній польовий духовник I-ої бригади УСС. Ще з того часу залишився він на Вел. Україні, де по трагедії У. Г. А. сповнював обовязки священника у католицьких парохіях аж до останніх днів. Вернувши до краю о. Каровець відвідав у першу чергу нашу редакцію та передав нам цінний документ, який підчас цієї жахливої скитальщини успів переховати.

Є це список померших стрільців з I-ої бригади УСС. Ця листа втрат далеко неповна і бракує там багато імен та всежтаки вона має велику вартість не лиш для історії, але й для рідні тих, які не повернули з Великої України. Ця листа втрат може бути в деяких випадках також важливим документом родинним, або й правним, бо список заповіданий духовником, який хоронив цих померших і підтвержений свідками.

Число	Дата	Полк кур.	Імя і на-звисько	Місцевість і дата уродж.	Місце і час смерти	Релігія	Стан	Заняття в дома	Місце і день похор.	Причина смерти	Свідки смерти	Похоронив	Замітка
-------	------	-----------	------------------	--------------------------	--------------------	---------	------	----------------	---------------------	----------------	---------------	-----------	---------

Серпень 1919

1	6/8 1919	Пушкар I гарм. полк УСС.	Іван Стефанишин	1899 Тростянець, пов. Долина	6/8 Зінківці к. Кам'янець Под.	гр. кат.	вільний	рільник	6/8 Зінківці к. Кам.	Розстріляний	Сан. пор. Олекса Перфецький, Іван Тучапський, четар	о. М. Каровець ЧСВВ, пол. духов. бригади	
2	12/8 1919	Пушкар I гарм. полк УСС.	Олекса Маковійчук	пов. Косів	12/8 1919 Зінківці	гр. кат.	вільний	рільник	12/8 Зінківці к. Кам.	Розстріляний		о. М. Каровець	

Число	Дата	Полк кур	Імя і на-звисько	М сцевість і дата уродж.	Місце і час смерти	Релігія	Стан	Занятя в дома	Місце і день похор.	Причина смерти	Свідки смерти	Похоронив	Замітка
Вересень 1919													
1	4/9 1919	Стр. І. полк III. кур.	Петро Марущак	1894 Тумир, п. в. Станиславів	4/9 в дорозі з Тростянця до Демківки, пов. Брацлав, губ. Под.	гр. кат.	вільний	рільник	4/9 Демківка, пов. Брацл., губ. Поділь.	Пострілений в бою (з ран)		Правосл. св. о. Аполлон Дობій, св. с. Демківки	
2	10/9 1919	Дес. III. бат. 1 п. гарм. УСС.	Василь Гурей	1890 Гюдів, п. в. Косів	4/9 Христинівка, пов. Умань, губ. Київська	гр. кат.	вільний	рільник	11/9 Христинівка на цвинт.	від ран	Т. Волошин, Кмд. бат. Кологон сан., чет. Роман Віханський чет. Іван Панкевич, бунчуж.	о. М. Каровець	
3	26/9	Стр. обозу I. п. УСС.	Семен Бандура	1899 Кінашів, п. Рогатин	ст. Кублич, п. Гайсин, губ. Кам'янець П.	гр. кат.	вільний	рільник	26/9 на поли с. Степанівка	дезінтерія	Іван Чичилович, чет. Іван Особа, бунчуж.	о. М. Каровець	
4	26/9	Віст. II. п. I. кур.	Іван Яворський	1900 Домаморич, пов. Тернопіль	26/9 під Веринячкою, п. Ум., г. Київська	гр. кат.	вільний	рільник	26/9 на поли під Веринячкою	убитий	Глинський, Клибоновський	Заряд полку	
5	26/9	Ст. Стр. I. к. II. п.	Никифор Осадчук	1898 Костельники, пов. Заліщики	26/9 під Веринячкою, п. Ум., г. Київська	гр. кат.	вільний	рільник	Веринячка	убитий в бою	Куницький, ст. дес.	Власний сан. відділ	
6	26/9	Стр. I. к. II. п.	Павло Тарапацький	1902 Кальників, пов. Мостиска	під Веринячкою, п. Умань, г. Київська	гр. кат.	вільний	рільник	Веринячка	убитий в бою	Андрій Бекеш, ст. дес. Кирильчук, вістун	в заряді частини (сан. відділ)	
7	26/9	Стр. I/II.	Степан Байдак	1899 Кривеньке п. Гусятин	під Веринячкою, п. Умань, г. Київ.	гр. кат.	вільний	рільник	Веринячка	убитий в бою	Павелчак, Жарук		
8	26/9	Стр.	Михайло Вайда	1901 Ганівці, п. Жидачів	під Веринячкою, п. Умань, г. Київск.	гр. кат.	вільний	рільник	Веринячка	убитий в бою	Павелчак, Жарук		
9	26/9	Стр.	(Федь) Іван Кшешовський	1900 Мізунь ст., п. Долина	під Веринячкою, п. Умань	гр. кат.	вільний	рільник	Веринячка	убитий в бою	Павелчак, Жарук		
10	26/9	Стр. I. кур. II. п. III. с.	Михайло Лис	1901 Запитів, п. Львів	у сх. стор. Христинівки, пов. Умань	гр. кат.	вільний	рільник	коло стації Христинівки	уб. в б розне сений гранат.	Куницький ст. дес., I. Савчин		власний сан. відділ
11	27/9	Стр. I. к. II. п.	Стефан Савчук*	1899 Підгайчики, пов. Коломия	27/9 під Веринячкою	гр. кат.	вільний	рільник	Веринячка	поляг в бою	Куницький, ст. десятн., Куніяга, віст.		

* непевно, здається лише пропав без вісти після листи втрат I. кур. II. полк. з 3/10 1919.

(Далі буде)

Іван Шафран

поручник VI. равської бригади УГА. помер у захисті Українських Інвалідів у Винниках, по довгій недужі легких. Від листопада 1918 р. аж до інтернування частин УГА, в Чехії служив у відділах УГА. Був адютантом команданта бригади, а по повероті до краю в 1928 р., управителем захисту Укр. Інвалідів у Винниках. — Похорон відбувся дня 12. IV. 1930 р. на винницьке кладовище при участі членів УГА та винницького та дооколичного громадянства.

В. Й. П.

Іван Шафран пор. УГА.

СПИС ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 р.

(Продовження)

Петражецький, А.: Боротьба за Ради на Херсонщині. „Вісти“, Харків, 1927, Ч. 256.

Петрів, Всеволод, генерал: Декілька слів про запорожський імени кошового отамана Костя Гордієнка полк кінних Гайдамаків. „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1928, Кн. IV, стор. 306—308.

Петрів, Всеволод, генерал: Спомини з часів української революції. (1917—1921). Частина I. До берестейського миру. Львів, 1917, 16°, 180 стор. Видання „Червоної Калини“.

Петрів, Всеволод, генерал: Уривок зі споминів. Календар „Червоної Калини“ на 1929 р., Львів, 1928, стор. 29—39.

Описано похід на Крим і побут в м. Олександрівську. весною 1918 р.

Попович, Ілько: До перевороту на Буковині*). „Літературно-Науковий Вістник“. Львів, 1924. Кн. III/IV, стор. 344—345.

Прохода, В., підполковник: Записки до історії Сірих, або Сірожупанників. Частина II*). (Матеріяли до української військової історії). „Табор“. Воєнно-літературний журнал. (Каліш), Ч. 5, 1927, стор. 47 до 16; — Ч. 6, 1928, стор. 22—45.

Прохода, В., підполковник: Сірожупанники в повстанні проти уряду гетьмана Скоропадського. „Табор“, Воєнно-літературний журнал. (Каліш), 1928, Ч. 9, стор. 90—95.

*) Деякі спростування до спогадів М. Кордуби п. з. „Переворот на Буковині“, печатаних в „Літ. Наук. Вістнику“ за 1923 р.

*) Частина I. печатана в журналі „За Державність“.

Проць Іван: „Віденський фронт“. (Причинок до історії української військової еміграції). „Український Скиталець“. Відень, 1922, Ч. 21, стор. 32—35.

Пушкарський І.: Революція в селі Миколаївці Васильківський район на Дніпропетровщині. „Вісти“. Харків, 1927, Ч. 252.

Рибак, Ярослав: Спомини з Жовкви. „Український Скиталець“. Ліберець, 1921, Ч. 6—8.

Про підготування до перевороту в Жовківщині осінню 1918 р.

Р кий, І., сотник: Спомини з львівських падолистових днів 1918 р. „Український Скиталець“. Ліберець, 1920, Ч. 1—2.

Романський, Р.: Останній бій. „Український Прапор“. Відень, 1919, Ч. 23/25.

До історії боїв у Львові.

Ромченко, Борис: Сумної пам'яті дні в Перемишлі. „Український Скиталець“. Ліберець, 1920, Ч. 1—2.

Рудницька, Лисяк, Мілена: Львівське жіноцтво під час падолистового перевороту. (Спомини й рефлексії). „Український Прапор“. Відень, 1919, Ч. 23/25.

Р., Р.: Верховні державні установи Західно-Української Народньої Республіки. „Український Прапор“, Берлін, 1928, Ч. 17/19.

С. С.: Неждана підмога. „Новий Час“. Львів, 1927, Ч. 44.

Савченко, В. П., тен. штабу полковник: Втрачені можливості для перемоги в листопаді 1920 р. „Табор“.

*) Передрук з „Національної Думки“.

Воєнно-літературний журнал. (Каліш), 1924, Ч. 2, стор. 99—151.

Сахно, В. сотник: Тиждень в гетьманській дружині. „Табор“. Воєнно-літературний журнал. (Каліш), 1928, Ч. 9, стор. 81—81.

Опис подій в м. Крем'янці в жовтні-падолисті 1918 р.

Севрюк, О.: Берестейський Мир. (Уривок зі споми-нів). „Українські Вісти“. Париж, 1927, Ч. 19—22.

Середа, М.: Перші українські військові частини. Календар „Червоної Калини“ на 1929 р. Львів, 1928, стор. 45—51.

Стефанів, Гнат, полковник: За Львів. „Україн-ський Скиталець“. Відень, 1923, Ч. 43/44, стор. 8-12.

Стефанюк, Ф.: З Українськими Січовими Стріль-цями. „Український Голос“. Вінніпег, (Канада), 1928, Ч. 41—43.

Автор стрілець У.Г.А., прибув на Наддніпрянщину на початку 1919 р. з одним з відділів У.Г.А., який прилучено до корпусу С.С.

Струхманчук, Яків: Серед орієнтацій. (Із спогадів про розклад Галицької Армії 1919—20 р.) „Західна Україна“. Альманах, Київ, 1927, 8°, стор. 566—302. Видання „Державного Видавництва України“.

Сулківський, Б., тен. штабу полковник: З історії формування 2-го Січового Запорозького Корпусу на південно-західному фронті в році 1917. (Споми-ни). „Табор“. Воєнно-літературний журнал. (Каліш), 1927, Ч. 4, стор. 71—86.

Сушко Роман, полк. С. С.: Брат на брата. (Мате-ріяли до історії Ударної Групи С. С.) Календар „Червоної Калини“ на 1928 р. Львів, 1927, стор. 53—58.

Сушко Роман, полк. С. С.: Січові Стрільці за Центральної Ради*). (Мої спомини про І сотню С. С.) Календар „Червоної Калини“ на 1928 р. Львів, 1927 стор. 9—37.

Старченко, О. В.: 11 днів героїчної боротьби. (Спогади київського залізничника.) „Вісти“. Харків, 1927, Ч. 257.

Відноситься до большевицького повстання проти Централь-ної Ради в Києві в серпні 1918 р. Описана боротьба за київ-ські зал.-дер. майстерні.

Тансюра, Л.: Мої спомини з визвольної боротьби. „Студентський Вістник“. Львів, 1928, Ч. 3.

В „Червоній Калині“ можна набути

картини кисти наших визначних малярів, яких репродукції містимо на сторінках „Літопису“. оправлені в золочені артистичні рами.

І. Іванець „На Одесу“ рисунок 17×20, (репро-дукція в „Літописі“ Ч. 2. за 1930 р. ст. 3). Ціна 25 зл.

І. Іванець „Граната“ рисунок 40×55, (репро-дукція в „Літописі“ Ч. 4. за 1930 р. ст. 11). Ціна 40 зл.

Леонід Перфецький „Свій чи ворог“? шкiц олівцем. 35×25 (репр. Л. Ч. К. ч. 5. за 1930 р. ст. 1.) Ціна 35 зол.

Леонід Перфецький „Оборона батареї“, олійна кар-тина 70×50 (репр. Л. Ч. К. ч. 5. за 1930 р. ст. 7.) Ціна 150 зол.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

ІІ. річник / Число 5. / Травень 1930.

*

З М І С Т

	Стор		Стор
На голгофті		Отаманщина	
Б. Л.	2	Михайло Середа, полк. Армії УНР.	12
„Карре аб“		Січові Стрільці у корпусі ген. Натііва	
Іванна Блажкевич	2	Зі споминів б. п. Івана Андруха, сот. СС.	5
Штірк чи Кербер		„Гнилицький бунт“	
(На маргінесі акту з дня 4 лист. 1916 р. А. Крезуб 2		Василь Бачинський б. сот. УГА	18
На Староконстантинів		Нарис історії XIV бригади У.Г.А.	
С. Гайдучок	5	(Продовження) пор. Карло Аріо	20
Наполеон I. і Україна		Листа втрати I-ої бригади УСС. (1919 р.)	21
М. О.	6	Іван Шафран	23
Страстний тиждень 1920 р.		Бібліографія	
Др Іван Гіжа	8	Спис жерел до історії української визвольної вій- ни 1914—1921 р. Продовження — А. К.	23
Із стрілецьких споминів			
Микола Андрусяк	9		
Таборові видання			
Прижмуренко	10		

Основуйте молочарські кооперативи тільки під проводом одинокої фахової централі

„МАСЛОСОЮЗ“

бо таким чином будете мати запоруку їх гарного розвитку. Всяких порад при основанню кооп. молочарень і технічну поміч уділяємо безплатно /Машини і молочарське приладдя продаємо на догідних услівях, під гарантією найсолідніше.

По інформації звертатися під адресою:

„МАСЛОСОЮЗ“ — Львів, Костюшка 1а.

і до всіх його відділів в краю.

Телеф. 43-86, 39-66 і 81-04.

ЗБУВАЙТЕ ВСЕ МАСЛО ТІЛЬКИ ЧЕРЕЗ „МАСЛОСОЮЗ“.

Б. Секундар Загального Шпиталя у Львові

Др. ВАСИЛЬ КАШУБИНСЬКИЙ ординує
спеціаліст хоріб внутрішних і діточих

від години 9—11 перед пол. і від години 3—5 по пол.

у Львові, вул. Грунвальдська (бічна Садівницької) ч. 11а.

Телефон ч. 83-47.

НАСІННЯ

ВСІХ ГОСПОДАРСЬКИХ РОСЛИН І ЦВІТІВ ВИПРОБОВАНЕ НА ДОСВІДНИХ СТАНЦІЯХ ЯК:

КОНЮШИНИ червоної і білої чищеної, за гарантією вільної від перстенця.

БУРЯКІВ пашних і городових: Мамути, Екендорфи жовті і червоні, цвиклові й інші.

ТРАВ: люцерна правдиво французької, тимотки, райграсів, сераделі, еспарцету і других, кінського зуба, вики, люпину.

Всіх родів городовини і цвітів на вагу, як також паковне фірми світової слави МАВТНЕР поручає:

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

Рік заложення 1883.

у всіх складах, а саме по містах: Львів, Станиславів (2 скл.), Перемишль, Тернопіль, Дрогобич, Коломия, Стрий, Снятин, Самбір (2 скл.), Рогатин, Броди, Сянік, Городенка, Борщів, Золочів, Збараж, Косів, Мостиська, Сокаль, Турка в/Стр. і на Волині у Луцьку (2 склади).

Дентист ЯКІВ НАСС

Львів, вулиця Сикстуська ч. 17. II. пов.

Скріплювання хитаночихся зубів, пльомбування й винимання зубів без болю. Штучні зуби в кавчуку і золоті після найновішої системи. Пациєнтів з провінції полагоджується в найкоротшому часі. П. Т. Урядовцям і студентам значна знизка. Полекші в сплатах. Тел 65-73.

„ВІДРОДЖЕННЯ“

(давніше „МИ МОЛОДІ“)

ілюстрований орган Укр. Протиалк. і протинікотин. руху, виходить раз у місяць.

Адреса: Львів, Гродзіцких 4. III.

„ВІДРОДЖЕННЯ“ коштує в передплаті для членів Тов. тільки зл. 3, а для нечленів зл. 3-60 річно. Для заграниці 1 дол. ам.

НА СВЯТА

найкраще приладите всяку їду, як що всі потрібні припаси купуватимете тільки в найстаршій українській кооперативі

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

яка продає від 1883 р. у своїх 24 склепах по більших містах:

СПОЖИВЧІ ТОВАРИ: муку, дріжджі, цукор, порошок до печива, меди, сушені овочі і т. п.

КОЛЬОНІАЛЬНІ ТОВАРИ: риж, саго, горіхи, мідгали, родзинки, перець, ванілію, каву, чай, какао та інші.

ВИНА, РУМИ, КОНЯКИ І ОВОЧЕВІ НАПИТКИ.

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІПОТЕЧНИЙ

Акційна Спілка

Львів, вул. Словацького ч. 14.

Телефон ч.: 3-82, 52-92 і 75-32. / Конто ПКО. ч. 149-000.

Адреса телеграфічна: Землебанк — Львів

Жировий рах. в Банку Польським у Львові

Акційний капітал Зол. 5,000.000. — Власна каменниця.

Виконує всякі банкові чинности,

Полагоджує перекази за границю до всіх місцевостей світа.

Перепроводжує інкасо у всіх місцевостях в краю і за границю.

Приймає і виплачує вклади в золотих і доларах.

Купує і продає цінні папери, девізи, валюти по курсі дня — на найкорисніших умовах.

У всіх краях Європи і Америки власні кореспонденти.

КОСИ

О Тямте, що добра коса щадить Ваше здоровля й працю. Тому
С не купуйте дешевої тендити на ярмарках і у агентів, заки
И не оглянете й не випробуєте у Вашій кооперативі

КОСИ з охоронною маркою „ЦЕНТРОСОЮЗ“ — ЛЬВІВ

Коса наша є з найкращої стирійської стали, подвійно в оливі гартована, зі сильною пяткою й тонким полотном, галицької форми, дуже легка і зручна!

Центросоюз дає повну гарантію за добру якість коси з охоронною маркою вибитою золотими буквами на синій п'ятці.

КУПУЙТЕ!

КОСИ

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

„ЗИЗ“

одинокий український сатирично-гумористичний журнал, який вдатно ілюструє з правдивим гумором події нашої історії буденщини.

Чвертьрічна передплата 3'50 зол.

Адреса: „ЗИЗ“, ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА 18. III. п.

УКРАЇНСЬКІ ХЛБОРОБИ: Читайте часописи та книжки Видавництва Краєвого Господарського Товариства „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“:

одинокий господарський двотижневик „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“,
одинокий пасічний місячник „УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК“,
місячник „СТІННИЙ ЧАСОПИС СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“,
Та ГОСПОДАРСЬКІ КНИЖКИ з бібліотеки Товариства.

Тямте, що лише дорогою науки поліпшите свою господарку та збільшите дохід з неї. Тямте також на це, що весь гріш, який Ви видали на книжки та часописи „Сільського Господаря“ іде на Вашу організацію і сільсько господарську освіту народу.

28 РІК ВИДАННЯ.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

28 РІК ВИДАННЯ.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

Що виходитиме від 1930 р. під тою самою редакцією.

ЛНВ виходить точно в кінці кожного місяця в обемі шести аркушів.

ЛНВ, як і досі, буде виразником ідей, боронених від 1922 р.: »літературний імперіялізм« — в краснім письменстві, творчий субективізм — в критиці, енергетизм — в філософії, волонтаризм — в політиці.

ЛНВ поборюватиме, як і досі старий провінціалізм і нове »всесвітянство«, де б вони не виявлялися. Поборюватиме »обективність« в трактованні зявищ життя, за якою криється трусість думки і хворість волі.

ЛНВ міститиме, як і досі, твори українських авторів, що вносять в нашу дійсність творчі ідеї завтрішнього дня, і тих, що відвіжують традиції нашого великого минулого.

ЛНВ принесе в 1930 р. м. и. твори: О. Бабія, Ф. Дудка, Н. Королевої, А. Крижанівського, Вол. Кучабського, Н. Лівницької, Галі Мазуренко, Е. Маланюка, М.

Матієва-Мельника, У. Самчука, В. Стефаніка, О. Стефановича — в белетристиці і поезії, М. Іванейка — в філософії, І. Гончаренка, В. Дорошенка, Л. Луцвіва — в літературній критиці, Ю. Коллярда, А. Крезуба, ген. В. Петрова, В. Приходька, гр. М. Тишкевича — в мемуаристиці, Ст. Смаль-Стоцького, М. Тершанеця, В. Біднова, С. Сірополка, М. Галушинського — в науці, Д. Донцова — в публіцистиці і критиці.

ЛНВ присвячуватиме увагу пекучим питанням українського життя на цілій нашій території, області економічній, культурній, церковній і політичній. Знайомитиме з новітніми національними рухами. З духовим життям великих народів окциденту. Старатиметься виховувати суспільність в дусі властивого західній культурі активізму.

ЛНВ пильну увагу уділить інформованню про життя Великої України, міститиме оригінальні і передруковані праці зазбручанських авторів.

Передплата виносить: місячно 2'50 зол., піврічно 14 зол., на рік 26 зол.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Руська ч. 18. III. пов.

Редагує: Комітет. За ред. відповідає: Петро Постолук. Видає: Укр. Видавнича Спілка.